

Landschap

Jaargang 3 - nummer 4 - oktober - november - december 2013

Driemaandelijks tijdschrift van Landschap vzw. Verschijnt in januari, april, juli en oktober. Erkenning P 913043

Dossier das
Landschapsfotografie

Wandelen in het Zoniënwood
Stilte beleven in Croix Scaille

COLOFON

LANDSCHAP is het driemaandelijks tijdschrift voor leden van Landschap vzw.

VORMGEVING

www.ramdesign.be

REDACTIE

Aagje De Doncker & Jan Loos

OPLAGE

5 000 ex.

COVERFOTO

Purperreiger - foto: David Pattyn
www.dpwildlife.com

De lidmaatschapsbijdrage van Landschap vzw bedraagt 22 euro per jaar voor het hele gezin. Het abonnement op LANDSCHAP is inbegrepen. Lid worden kan door overschrijving van 22 euro op rekening BE70 0688 9316 6125 (BIC = GKCC BEBB) met vermelding 'nieuw lid via LANDSCHAP'.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Jan Loos
p/a Landschap vzw
Doornstraat 29
3370 Boutersem
+32(0)495-32 53 30

info@landschapvzw.be
www.landschapvzw.be
www.facebook.com/landschapvzw

ONDERNEMINGSNUMMER

0837.482.657

COPYRIGHT

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder voorafgaandelijke toestemming.

Gewoontedieren

We zijn er nog niet helemaal uit. Was 2013 voor Landschap vzw nu eigenlijk het Jaar van de Bever, het Jaar van de Zeehond of het Jaar van de Das?

Laten we beginnen bij de das: tussen mei en oktober organiseerden we maar liefst 21 dassennocturnes in de Hoge Ardennen, en iedere keer waren onze dassen op post. Geen enkele keer gaven ze forfait, tot groot genoegen van de in totaal 300 dastoeristen die gespreid over al die avonden onze kijkhut bevolkten. Ja, 2013 was beslist het Jaar van de Das.

Maar wacht eens even. Vanuit Bressens voerde onze zeehondenboot zes ladingen zeehondtoeristen tot bij de zandplaten in de monding van de Westerschelde, en iedere keer kregen we zeehonden te zien. Zes maal 65 deelnemers, dat maakt nog net iets meer zeehondtoeristen dan dastoeristen in 2013. Reken daarbij de permanente aanwezigheid van een stel gewone zeehonden op de slipways in de jachthaven van Nieuwpoort, en het aantal natuurliefhebbers dat dit jaar door zeehonden gelukkig werd gemaakt, overstijgt definitief het aantal enthousiaste badger watchers. Het Jaar van de Zeehond dan maar?

Met alle respect, maar dassen en zeehonden kregen samen nooit zoveel volk op de been als de bevers die de hele maand juni de show stalen in hartje Leuven. Met een reeks van twintig opeenvolgende stadsbeversafari's bereikten we niet alleen duizenden beverspotters, maar haalden we ook wekenlang de nationale pers. Als 2013 al een 'Jaar van' moet zijn, dan zal het toch wel het Jaar van de Bever zijn, zeker?

Zelf vond ik 2013 ook wel een beetje het

Jaar van de Zilvermeeuw. Weet je nog die zilvermeeuw in Nieuwpoort waaraan we het voorwoord van de laatste LANDSCHAP van 2012 spendeerden? Dat arrogante beest met kleurring dat de hele zomer van 2012 de vuilniszakken op de stoep van de Italiaan molesteerde om er de frutti di mare uit te halen? Wel, diezelfde vogel zat er deze zomer opnieuw, elke avond op diezelfde vuilniszak van diezelfde Italiaan. Kwam ook veel volk naar kijken, maar de meeuw moest het zonder applaus stellen.

Das, zeehond, bever of zilvermeeuw, één ding hebben ze allemaal gemeen: het zijn gewoontedieren. Zonder de vaste patroontjes in het dierengedrag zouden we onze dassennocturnes, zeehondencruises en beversafari's snel mogen opbergen. En goed ook dat de oehoe elk jaar al in februari-maart gaat baltsen, dat de korhoenders steevast in april bolderen en dat de edelherten klokvast in september beginnen burlen, of we konden al die 'speciale beesten'-observaties wel op onze buik schrijven.

We zijn er dus uit: 2013 was maar een succesvol natuurbelevingsjaar dankzij al die gewoontedieren met hun respectievelijke dierengewoontes, en 2014 zal niet anders zijn.

Over gewoontedieren gesproken: als lezer van LANDSCHAP verwacht je dit magazine doorgaans in de eerste maand van elk kwartaal, maar door een dramatische samenloop van omstandigheden ontvang je dit nummer met een forse vertraging. Wij willen ons daar uitdrukkelijk voor verontschuldigen! We gaan er géén gewoonte van maken. Beloofd!

Jan Loos, afgevaardigd bestuurder

IN DIT NUMMER | november 2013

Foto's: Johan Van Hoof (gewone zeehond), Edgard Verhasselt (bos Croix Scaille), Bart Heirweg (noorderlicht), Dirk Raes (winters Zoniënwoud)

4 De groene kathedraal

Het Zoniënwoud is een uitgestrekt loofbos van bijna 5 000 hectare in de schaduw van Brussel, met kathedralen van beuk, maar ook glooiende hellingen, vijver- en moerasbiotopen, merkwaardige dreven, historische relictten en gebouwen... Ooit een exclusief jachtgebied voor koningen en hertogen, vandaag een oase van rust op een steenworp van de Europese hoofdstad.

18 Dossier das

De das is een bijzonder schuchter dier. De panda van de Lage Landen laat zich maar zelden zien. In deel 1 van 'dossier das' schetsen we de leefwijze van onze grootste marterachtige.

26 Bart Heirweg, meester in landschapsfotografie

Raar maar waar: landschapsfotografie behoort tot de moeilijkste disciplines in de natuurfotografie. Bart Heirweg is één van de grote meesters, getuige daarvan zijn verbluffend portfolio én zijn recente bekroning in de Landscape Photographer of the Year 2013, één van 's werelds meest prestigieuze wedstrijden voor landschapsfotografen.

34 Verdwalen voor gevorderden: Croix Scaille

Het massief van Croix Scaille is na de Hoge Venen met stip de meest desolate plek in de Ardennen. Rondom dit hoogste punt van de provincie Namen, genesteld tegen de Franse Maasvallei, zie je alleen maar uitgestrekte wouden met veenrelictten en de diep ingesneden valleien van de Semois en de Houille die zich slingerend een weg banen door het glooiende landschap. Geen toeval dat de eerste wolf op Belgische bodem hier werd gespot; er is geen betere plek om ongemerkt de Frans-Belgische grens over te sluipen...

44 De natuur in!

Wandelen in unieke natuurgebieden, zoogdiersporen zoeken, beversafari's, een nieuwe reeks wolvenlezingen, workshops natuurfotografie, een modderbad in Saeftinghe... Voor elk wat wils!

Zoniënwoud

Europese topnatuur in de schaduw van Brussel

Ten zuidoosten van Brussel ligt het Zoniënwoud. Met een oppervlakte van ruim 5 000 hectare heeft dit landschappelijk juweel minstens evenveel Europese allure als de hoofdstad zelf. Eeuwendode bossen op glooiende hellingen wisselen hier af met sprookjesachtig mooie beekvalleien. Afdammingen op de beekjes zorgen voor een cascade van vijvers en rietlanden. Natuur van Europees niveau op een steenworp van de Europese hoofdstad!

Herfstlicht

Foto: Loulou Beavers

BRUSSEL

tekst

Jan Loos

foto's

Rollin Verlinde (Vilda)

Swa Bouvé

Johan van de Watering

Jeroen Mentens (Vilda)

Loulou Beavers

Han Bouwmeester

Filip van Boven

Loes Belovics

Gert Arijs

Gonnie van de Schans

Bob Luijks

Jeroen Baldewijns

Sam Mannaerts

Dirk Raes

Goedele Smeyers

Tom Linster

Jeffrey Van Daele

An De Wilde

kaarten

ANB

Bob Luijks

Vuursalamander

Foto: Rollin Verlinde

Het Zoniënwoud is samen met andere Brabantse bossen zoals het Hallerbos en het Meerdaalwoud een overblijfsel van het Kolenwoud. Dit oerbos strekte zich in de tijd van de Romeinen uit van de oevers van de Rijn en de Moezel tot aan de Noordzee.

VAN ALLE TIJDEN

Het gebied heeft een rijke geschiedenis achter de rug. Vanaf het ijzertijdperk tot de heerschappij van Karel de Grote zorgde het Zoniënwoud voor houtskool, brandhout en hout voor de bouw van huizen en schepen. Het bos diende ook als woonplaats voor kluizenaars, als werkvloer voor bezembinders en als schuilplaats voor soldaten die strijd leverden in onze contreien.

Verder was het Zoniënwoud eeuwenlang het decor voor indrukwekkende jachttaferelen; heel wat gekroonde hoofden passeerden de revue om er zich over te geven aan hun geliefkoosd tijdverdrijf.

JACHT EN KLOOSTERS

Tot in de 15de eeuw bleef het Zoniënwoud nagenoeg intact. Eerst als eigendom van de graven van Leuven en later van de hertogen van Brabant. Die gebruikten het woud op het einde van de 12de eeuw als jachtgebied. De hertogen schonken ook percelen aan religieuze gemeenschappen om er kloosters te bouwen. Zo verwierven de kloosters van Ter Kameren, Groenendaal, Hertoginendal, Zevenbronnen, het Rood Klooster en het Kapucijnenklooster bekendheid als centra van godsdienstig en cultureel leven.

KAALSLAG

In de 16de en 17de eeuw beleefde het Zoniënwoud woelige tijden. In de bewogen 18de eeuw werd het woud geplunderd door de bevolking. De landheren, die in geldnood verkeerden, lieten grote delen van het woud kaalkappen. Een lichtpuntje was het bewind van de Oostenrijkse Habsburgers (1714-1794). Die lieten massaal beuken aanplanten op de ontboste delen van het woud. Het plantgoed van toen vormt vandaag de majestueuze beukenkathedralen waar het Zoniënwoud om bekend staat. Statige beuken van meer dan 200 jaar oud zijn hier geen uitzondering.

Na het Franse regime (1794-1814), dat ein-

digde met de nederlaag van Napoleon in de Slag bij Waterloo, besloeg het Zoniënwoud nog zowat 10 000 hectare. Onder het daaropvolgende Hollandse bewind kwam het Zoniënwoud in 1822 in het bezit van de pas opgerichte 'Algemene Nederlandse Maatschappij ter Begunstiging van de Volksvlijt', later bekend als de Generale Maatschappij of Société Générale.

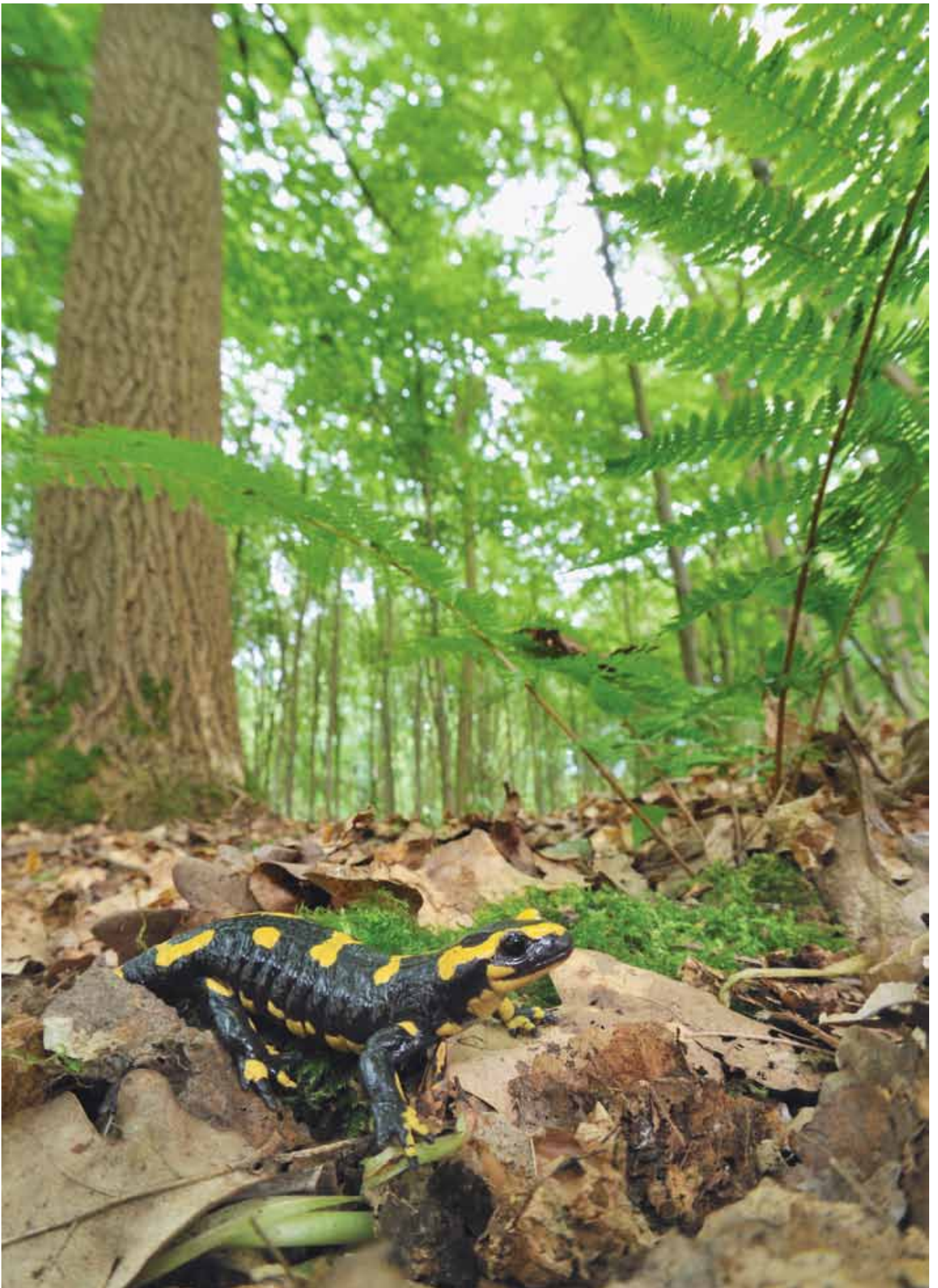
Bij de Belgische omwenteling in 1830 kwam de Generale Maatschappij in grote geldnood. Ze verkocht bijna 60% van haar bezittingen in het Zoniënwoud om ze te laten verkavelen als woonzone of landbouwgebied. De resterende 40% kwam in 1843 in handen van de Belgische staat. Na het grootschalig rooien van bos in de eerste jaren na de Belgische onafhankelijkheid, volgden nog meer recente verkavelingen, de aanleg van paardenrenbanen en wegen- en spoorinfrastructuur. Zo liet koning Leopold II destijds de renbaan van Groenendaal aanleggen te midden van het woud; volgens kenners was ze de mooiste van Europa, met een piste van 2 600 meter, publiekstribunes en een koninklijke loge. Voor de aanleg van de Brusselsse ring, de snelweg E411 naar Namen-Luxemburg, de spoorlijn naar Namen en verschillende secundaire wegen ging opnieuw heel wat bos voor de bijl. Minstens zo ernstig is dat deze infrastructuurwerken het aaneengesloten woud ook verdeelden in verschillende segmenten.

De ongeveer 4 400 hectare bos die uiteindelijk overbleven, kennen we vandaag als het Zoniënwoud. Rekenen we daarbij ook aanpalende boscomplexen aan de rand van het gebied, dan komen we toch aan een haast aaneengesloten bosareaal van 5 000 hectare.

EEN WOOD VAN BEHEERDERS

Bij de staatshervorming van 1980 werd de bevoegdheid rond het bosbeheer in België overgeheveld naar de drie gewesten. Sindsdien is elk gewest verantwoordelijk voor zijn deel van het Zoniënwoud: 37% wordt beheerd door Leefmilieu Brussel, dienst van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 57% door het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) van de Vlaamse overheid en 6% door het Département de la Nature et des For ts (DNF) van het Waals Gewest. Daarnaast

vallen 347 hectare van het Kapucijnenbos onder het beheer van de Koninklijke Schenking. Gelegen op het kruispunt van de drie gewesten, is het Zoniënwoud verdeeld over het grondgebied van de Vlaamse gemeenten Sint-Genesius-Rode, Hoeilaart, Overijse en Tervuren, de Brusselse gemeenten Ukkel, Watermaal-Bosvoorde, Oudergem en Sint-Pieters-Woluwe en de Waalse gemeenten La Hulpe en Waterloo. In het noordwesten dringt de uitloper 'Ter Kamerenbos' door tot diep in Brussel-hoofdstad.

SAMEN VOOR EEN ROBUUSTER WOOD

In 2008 engageerden de drie gewesten zich om verregaand samen te werken om het Zoniënwoud te beheren als één gebied. Voortaan bundelen ze de krachten voor een robuuster Zoniënwoud én een hartelijk onthaal voor de paar miljoen bezoekers die het bos jaarlijks mag verwelkomen.

Houtproductie is al lang niet meer de hoofdzaak in dit multifunctioneel bos. Door zijn ligging vlakbij een grootstad

heeft het Zoniënwoud immers ook een belangrijke recreatieve functie te vervullen.

BOSRESERVATEN

Tegelijk is het Zoniënwoud een schatkamer van zeldzame biotopen en typische bostypes. Om die te beschermen, zijn de meest waardevolle delen van het bos aangeduid als bos- of natuureservaat.

In het Brussels Zoniënwoud liggen vijf natuureservaten: Verdrongen Kinderen, Rood Klooster, Vuilbeek, Drij-Borren en Pinnebeek. In de zeldzame habitats stellen de beheerders alles in het werk om de biodiversiteit te behouden.

Het Zoniënwoud telt ook verschillende bosreservaten. In het bosreservaat van het Rood Klooster wordt gestreefd naar het behoud van het eikenbos met hyacint, een typisch bostype voor het Zoniënwoud. In de integrale bosreservaten Gripensdelle en Joseph Zwaenepoel (met deelgebieden Harras en Kersselaerspleyn) mag het bos natuurlijk evolueren. Er wordt op geen

enkele manier ingegrepen, behalve als de veiligheid langs boswegen in het gedrang is. Sinds 1983 is er in de kernzone van het bosreservaat Kersselaerspleyn geen enkele ingreep meer gebeurd. Dat betekent uiteraard ook dat dood hout mag blijven liggen en dat hier geen hout wordt geoogst.

EEN BOS VAN SOORTEN

Het Zoniënwoud bestaat voor 70% uit beuk. Andere loofboomsoorten zijn zomereik (13%), wintereik (2%) en gewone esdoorn (2%). Daarnaast komt er ook naaldhout (3%) en gemengd loof/naaldhout voor, zij het in beperkte mate.

Door het dichte bladerdak van de beuken dringt er tijdens de zomer maar weinig zonlicht door tot de bodem. Hierdoor komen er weinig struiken voor, maar een kaal bos is het allerminst. Varens voelen zich er prima thuis en op meer lichtrijke plaatsen groeien tapijten van onder meer bosanemonen, boshyacinten, zachte wit-

bol en gierstgras. Onder de eiken vind je daarenboven wel een rijkere kruidlaag die onder meer bestaat uit speenkruid, bosviooltje, sleutelbloem en gele dovenetel. In het Zoniënwoud kan je zelfs zeldzame plantensoorten ontdekken zoals éénbes of enkele wilde orchideeën.

LEEGGESCHOTEN

Ooit leefden in het Zoniënwoud niet minder dan 46 soorten zoogdieren, ook grote predatoren. De bruine beer verdween rond het jaar 1000, de wolf rond 1810. De jachtpartijen van de vroegere elite en intensieve stroperij ten tijde van de Franse Revolutie deden heel wat soorten de das om. Na 1842 werden hier nog minstens 7 zoogdieren lokaal uitgeroeid door jacht en stroperij. Edelherten werden rond 1900 voor het laatst gesignaleerd. Ook reeën en everzwijnen moesten eraan geloven. De laatste zoogdieren die het toneel verlieten, waren das, haas en hazelmuis.

Vandaag leeft er opnieuw een flinke populatie reeën. Voor hen zijn vooral het

Roodborst

Foto: Jeffrey Van Daele

Havik

Foto: Han Bouwmeester

Boomklever

Foto: Jeffrey Van Daele

Ree

Foto: Filip van Boven

1. Porseleinzwam

Foto: Gert Arijns

2. Paardenhaartaailing

3. Amethyst- of rodekoolzwam

7. Melksteelmycena

9. Gewone heksenboleet

10. Kleverig koraalzwammetje

Foto's: Swa Bouvé

4. Amethyst- of rodekoolzwam

Foto: Gonnje van de Schans

moordende verkeer en loslopende honden een bedreiging. Ook de vos vond opnieuw de weg naar het Zoniënwoud. Het everzwijn volgde in 2006, na een quasi-afwezigheid van bijna honderd jaar.

Ook kleine marterachtigen komen hier voor: bunzing, hermelijn en wezel. Hazen blijven zeldzaam omdat de velden rond het bos - hun voedselplaatsen - verdwijnen. Wilde konijnen voelen zich er dan weer goed thuis. Het Zoniënwoud is ook het leefgebied van twee soorten eekhoorns: de inheemse rode eekhoorn en de Siberische grondeekhoorn. Die laatste is uit gevangenschap ontsnapt en inmiddels goed ingeburgerd. Hetzelfde geldt voor de roodwangschildpadden die je overal langs de vijvers kunt waarnemen, en voor de luidruchtige halsbandparkieten die nabij de woonkernen rondhangen.

WALHALLA VOOR VLEERMUIZEN

In het Zoniënwoud worden holle en dode bomen gespaard. Natuurlijke holten zijn immers van groot belang als schuil- en overwinteringsplaats voor vleermuizen en als onderkomen voor hun kraamkolonies. De combinatie van uitgestrekte oude bossen met vijverrijke valleitjes maakt van het Zoniënwoud een paradijs voor vleermuizen. De gladde waterspiegels en de vele overgangen tussen bos en open plekken zijn een ideaal voedselgebied. Met behulp van hun sonarsysteem jagen ze in het donker op insecten. Van de 19 vleermuissoorten die België rijk is, worden er 17 aangetroffen rondom Brussel. Vier daarvan – de mops- of dwarsoorvleermuis, meervleermuis, ingekorven vleermuis en vale vleermuis – zijn op Europese schaal bedreigd.

- 5. Springbeestje op vliegenzwam
- 6. Amethyst- of rodekoolzwam

12. Mycena

Foto's: Johan van de Watering

- 8. Tengere beukentaailing

Foto: Loes Belovics

- 11. Oorzwammetje
- 13. Porseleinzwam

Foto's: An De Wilde

- 14. Amethyst- of rodekoolzwam met lieveheersbeestje

Foto: Goedele Smeyers

Lichtinval

Foto: Bob Luijckx

Beukenkathedraal

Foto: Dirk Raes

Licht in de kerk

Foto: Sam Mannaerts

Panorama

Foto: Bob Luijckx

Abstract

Foto: Gert Arijns

Buizerd, havik, sperwer, wespindief, boomvalk, bosuil, zwarte specht, grote en middelste bonte specht, houtsnip, boomklever, gekraagde roodstaart en zomertortel zijn maar enkele van de 130 vogelsoorten die hier geobserveerd worden. Onder de avifauna uiteraard ook veel kleine zangvogeltjes, onder meer tuinfluiter, zwartkop, fitis, tjiftjaf en winterkoning.

VUURSALAMANDER HOUDT VAN BOS

De amfibieën zijn goed vertegenwoordigd met gewone pad, bruine kikker, alpenwatersalamander, kleine watersalamander, kamsalamander en vinpootsalamander. Maar de absolute blikvanger is de vuursalamander. Deze landsalamander is een echte bossoort. Hij woont in schaduwrijke en vochtige bossen met veel dood hout, vooral in beuken- en eikenbestanden. In het Zoniënwoud komt hij voor in de Vuilbeekvallei in Ukkel en Watermaal-Bosvoorde.

VLIEGENDE HERTEN

Het vliegend hert, een vroegere bewoner, is al een aantal decennia niet meer gezien in de kern van het Zoniënwoud. In een woonwijk in Bosvoorde, op enkele honderden meters van het woud, heeft een kolonie zich toch kunnen handhaven. Door een aangepast beheer hopen de beheerders die beschermde soort binnenkort ook in

het bos weer te mogen verwelkomen.

EUROPESE TOPNATUUR

Omwille van de rijkdom aan vleermuizen en het potentieel voorkomen van het vliegend hert en de bittervoorn (vis) is het Zoniënwoud aangeduid als speciale beschermingszone in het kader van de Habitatrichtlijn en opgenomen in het Europees Natura 2000-netwerk.

KATHEDRAAL KRITISCH BEKEKEN

De beukenkathedralen beslaan ongeveer 70% van het Zoniënwoud. De majestueuze, oude beuken die torenhoog de hemel in reiken, maken het woud uniek. Maar ook één-tonig en kwetsbaar. In de monocultuur van beuk komen minder planten- en diersoorten voor. Bovendien treedt er nauwelijks verjonging op in het bosbestand, omdat zaden de kans niet krijgen om te kiemen op de donkere, zure en compacte bosbodem. Steeds meer studies tonen aan dat ook de klimaatverandering haar sporen nalaat; de steeds drogere en warmere zomers zijn nefast voor de 'Zoniënbek'. De pijlers van de kathedraal zijn dus oud en staan op instorten.

Daarom hebben de drie gewesten besloten om het aandeel van het beukenbos in de toekomst te verminderen. Tegelijk willen ze het karakteristieke landschap van de

beukenkathedralen in bepaalde delen van het woud behouden. Eén van de doelen van het huidige beheer is de omvorming van het quasi homogene beukenbos naar een gemengd beuken-eikenbos met meer open plekken. Door enkele mastodonten te kappen, ziet de ondergroei opnieuw het licht en kan het bos zich verjongen.

Elk jaar wordt in het Zoniënwoud meer dan 20 000 m³ hout gekapt. Al dat hout heeft een certificaat van duurzaam bosbeheer (FSC- of PEFC-labels).

BOS VAN DE TOEKOMST

Een Zoniënwoud met meer verschillende boomsoorten van uiteenlopende leeftijden, zo moet het woud er straks uitzien. Jonge en volwassen bomen komen er op korte afstand van elkaar voor. Het resultaat is een gevarieerd en lichtrijk bos, waar veel dieren en planten zich thuis voelen.

In de loop van de geschiedenis werden delen van het Zoniënwoud omgevormd tot parken, arboreta of renbanen: het Terkamenbos, het Domein van Solvay in La Hulpe, het park van Tervuren, de renbanen van Watermaal-Bosvoorde en Groenendaal, de arboreta van Tervuren en Groenendaal. Die sites maken het Zoniënwoud alleen maar rijker aan landschappen en habitats. Je →

Eekhoorn

Foto: Tom Linster

Bedauwd web

Foto: Jeroen Baldewijns

Bomenspel

Foto: Jeroen Baldewijns

vindt hier waterpartijen, bijzondere bomen en graslanden; heel anders dan het woud zelf, maar óók interessant. In de bosranden tussen die halfopen gebieden en het Zoniënwoud leven tal van bijzondere planten en dieren, die in de kern van het woud niet voorkomen. Bovendien vangen de parken een groot deel van de bezoekers op; zo vormen ze een natuurlijke buffer voor het ecologisch hart van het woud.

VERSNIPPERING TEGENGAAN

De oostelijke en zuidelijke ring rond Brussel, de E411 Brussel-Namen, de spoorweg Brussel-Luxemburg, de Terhulpssteenweg, de Duboislaan, de Tervuursesteenweg, ... het zijn stuk voor stuk wegen die het woud in afzonderlijke delen snijden. Ze vormen hinderissen en levensgevaarlijke oversteekplaatsen voor dieren die van het ene gebied naar het andere willen trekken. Door die versnippering van het woud weg te werken, krijgen planten en dieren opnieuw een groter leefgebied.

Sinds eind 2012 is het ecoduct boven de spoorweg Brussel-Luxemburg klaar. De bouw van een ecoduct over de Terhulpssteenweg wordt momenteel onderzocht. Dankzij beide ecoducten zal 2 000 hectare bos opnieuw één geheel vormen. Draadrasters loodsen de dieren naar de veilige oversteekplaatsen. Op lokale en minder drukke wegen komen er wildspiegels. Die weerkaatsen het licht van de voertuigen en schrikken zo de dieren af. Amfibieën en reptielen kunnen via ecotunnels de oversteek maken. Voor eekhoorns bieden boombruggen dan weer de oplossing.

OZON VOOR HET ZONIËNWOOD

Ecologische hotspots opnieuw met elkaar verbinden, dat is ook de doelstelling van het nieuwe Europese LIFE-project OZON - Ontsnippering van het ZONIënwoud. Met Europese steun willen natuur- en wegbeheerders grote delen van het Zoniënwoud langs de Brusselse ring en de snelweg E411 ontsnipperen. Het project omvat onder meer de bouw van een groot ecoduct over de ring tussen Groenendaal en Waterloo, vier boombruggen en drie ecotunnels.

ARCHEOLOGISCH EN HISTORISCH ERFGOED

De rijke geschiedenis van het Zoniënwoud zien we vandaag weerspiegeld in waardevol-

le archeologische en historische sites. Tumuli of grafheuvels, het neolithische kamp van Bosvoorde, het kasteel van Drij-Borren (vroeger de bosgevangen), het kasteel en park van Terhulpen (La Hulpe), de priorijen van Groenendaal en Rood Klooster, het park van Tervuren, het park Tournay-Solvay, de arboreta van Groenendaal en Tervuren, de oude postkoetswegen, ... Dat erfgoed bewaren en opwaarderen is een belangrijke bekommernis van de beheerders. Toch kan niet alles behouden worden. In 2012 werden de vervallen gebouwen bij de voormalige renbaan van Groenendaal gesloopt om deze site weer te integreren in het bos.

OP VERKENNING!

Het Zoniënwoud is reusachtig groot. Wij verkenden voor jou twee wandelingen: één in het Brussels deel van het Zoniënwoud en één in het Vlaams gedeelte.

VUILBEEK EN VERDRONKEN KINDEREN

We starten aan het NMBS-station van Watermaal-Bosvoorde, aan de rand van Brussel. Voor we het Zoniënwoud intrekken, bezoeken we het prachtige Park Tournay-Solvay, tussen het station en de 'grote vijver' van Bosvoorde.

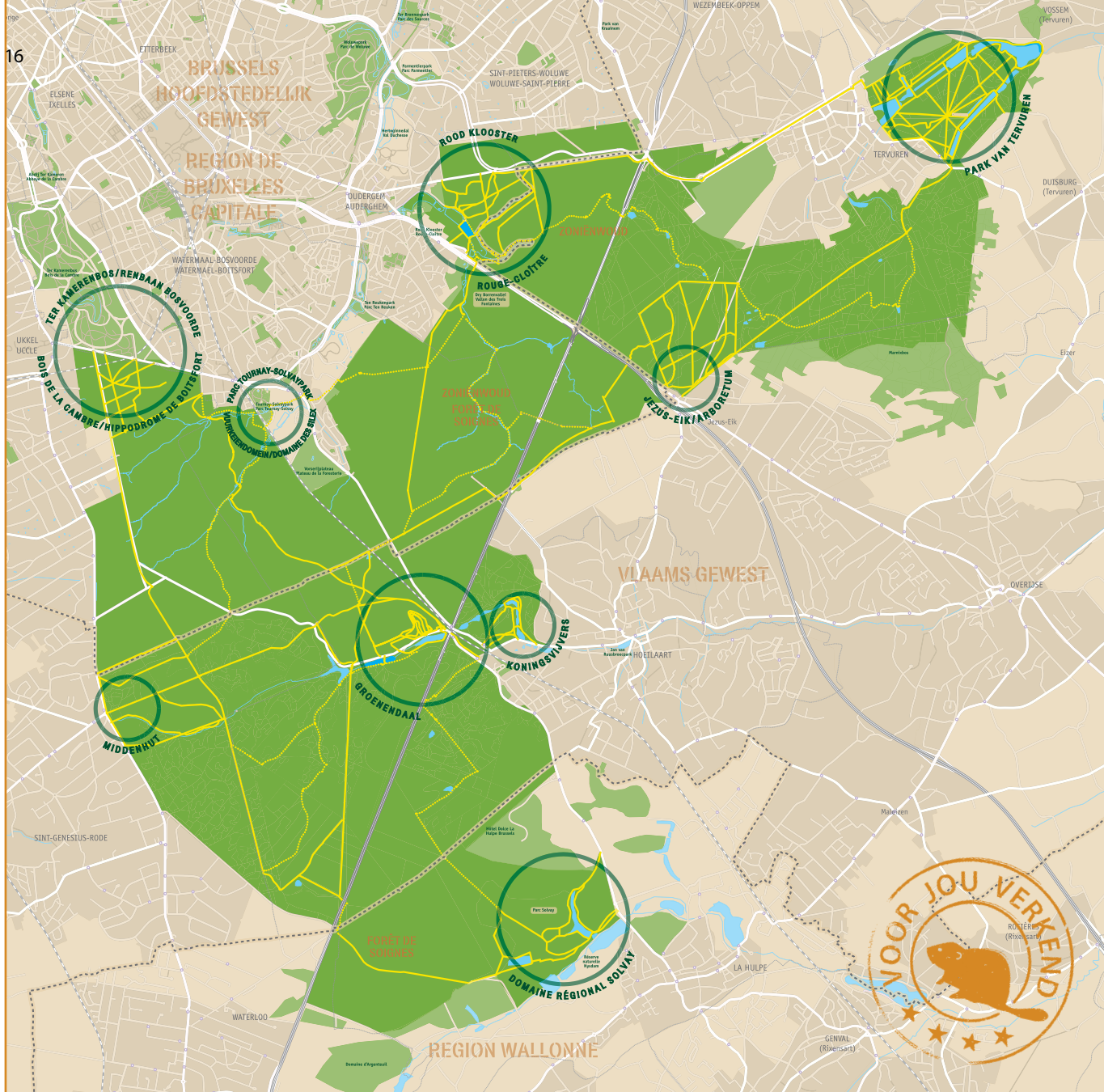
Eénmaal in het Zoniënwoud, kiezen we voor een wandeling die de vallei van de Vuilbeek combineert met de vallei van de Verdronken Kinderen. Bizarre namen voor een schitterend parcours, zo zal al vlug blijken. De Vuilbeek is helemaal niet vuil, integendeel, en de 'verdronken kinderen' zijn het resultaat van een vertaalfout. Bij mooi weer voorzie je best een knapzak, want de picknicktafels aan de fraaie Hoefijzervijver zijn echt uitnodigend! Dit parcours is niet bewegwijzerd; je moet dus wel een beetje kaartlezen...

SCHONE EIKWANDELING

Aan de mooie Ganzepootvijver langs de Duboislaan in Groenendaal start de Schone Eikwandeling door het Vlaams deel van het Zoniënwoud. Deze wandeling is wél bewegwijzerd. Het parcours van 8,5 km voert je door glooiende loofbossen met prachtige bosbeekjes en door het deelgebied Kerselaerspleyn van het bosreservaat Joseph Zwaenepoel. De wandeling is genoemd naar een 40 meter hoge eik die hier ontkiemde op het einde van de 17de eeuw, ruim 300 jaar geleden. Een echt natuurmonument!

Wandelaars

Foto: Jeroen Mentens

Op stap!

GROENENDAAL

In de historische pachthoeve van de vroegere priorij van Groenendaal is het Bosmuseum Jan Van Ruusbroec ondergebracht. Open van woensdag tot zondag tussen 13u en 17u, uitgezonderd tussen Kerstmis en Nieuwjaar. Naast het Bosmuseum ligt het arboretum van Groenendaal. Hét uithangbord zijn de reusachtige, meer dan 100 jaar oude bomen uit alle windstreken.

- Adres: Duboislaan 6, 1560 Hoeilaart.

ROOD KLOOSTER

Met zijn historische priorij, vijvers, moerassen en natuureservaat is het Rood Klooster een ware oase van rust aan de rand van het Zoniënwoud. Er is een speeltuin voor de kids.

- Adres: Rood-Kloosterstraat 4, 1160 Oudergem.

PARK TOURNAY-SOLVAY

Dit reliëfrijk park met kasteelruïne, boomgaard, waterpartij en moestuin is een landschappelijk pareltje. Bij de ingang van het Zoniënwoud is een speeltuin.

- Adres: bij de parking van het NMBS-station Bosvoorde, langs de R22/ Terhulpesteenweg in Watermaal-Bosvoorde.

DOMEIN VAN SOLVAY EN KASTEEL VAN TERHULPEN

Het Kasteel van Terhulpen domineert het 227 hectare grote Domein van Solvay. Het Waalse deel van het Zoniënwoud gaat hier over in een landschapspark met grote grasvelden en waterpartijen.

- Adres: Chaussée de Bruxelles 111, 1310 La Hulpe (Terhulpen).

ARBORETUM VAN TERVUREN

Tesamen met het park van Tervuren en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika maakt dit arboretum deel uit van de Koninklijke Schenking gedaan door Leopold II aan de Belgische staat. Het arboretum is onderdeel van het Kapucijnenbos dat aansluit op het Zoniënwoud.

- Adres: Vlaktedreef z/n, 3080 Tervuren.

Onze wandelsuggesties

VUILBEEK EN VERDRONKEN KINDEREN

- Start op de parking van NMBS-station Bosvoorde, langs de R22 (Terhulpesteenweg) in Watermaal-Bosvoorde. Te bereiken via de oostelijke ring R0, afrit 29 in Groenendaal. Vanaf de afrit neem je de N275 (Terhulpesteenweg en verlengde) tot in het centrum van Bosvoorde. Op het kruispunt met de R22 linksaf. De R22 even volgen tot waar die over de spoorweg loopt. Vlak voor de spoorweg linksaf de afbuigende Terhulpesteenweg op en meteen rechts de stationsparking op.
- Naast de stationsparking wandelen we het Park Tournay-Solvay in. Via de moestuin van het park naar de Twee Bergenlaan. Die brengt je via een tunnel onder de spoorweg in het woud. We kiezen meteen links het onopvallende Vuilbeekvoetpad en blijven dit steeds volgen. Bijna halverwege de wandeling vervolgen we via de Hangarweg. Verder combineren we delen van de Tweebergenweg, de Infantedreef, de Hoefijzerweg en het Boshyacintenpad. Het kaartje hiernaast is je gids!
- Afstand: 6 km
- Bewegwijzering: geen
- Toegankelijkheid: laarzen of wandelschoenen, honden welkom, kinderwagens mogelijk maar de voetgangerssluizen zijn lastige hindernissen.

SCHONE EIKWANDELING

- Start op parking bij de Ganzepootvijver langs de Duboislaan in 1560 Hoeilaart.
- Afstand: 8,5 km
- Bewegwijzering: houten palen met rode kop, wijzend in de wandelrichting (opgelet: bij terugkeer loop je een eindje over het eerste deel; zorg dat je geen nieuwe lus begint te lopen door blindelings de rode palen te volgen!)
- Toegankelijkheid: laarzen of wandelschoenen, honden welkom, geschikt voor kinderwagens.

MEER INFO

- www.zonienwoud.be
- www.ngz.be

DOSSIER DAS

tekst Jan Loos
foto's Rollin Verlinde (Vilda)
 Johan Van Hoof
 Lars Soerink (Vilda)
 Jeroen Mentens (Vilda)
 Yves Adams (Vilda)
 Jelle Van de Veire

De 'big five' van bij ons - deel 5

De panda van de Lage Landen

Bij het graven van de burcht wordt de aarde achterwaarts naar buiten gebracht. In de storthoop aan de uitgang wordt vaak een typische gekromde sleuf gevormd.

Hij heeft alles wat een knuffel moet hebben: hij is aaibaar, dik als een beertje, gestreept als een zebra en zo gutig als een panda. De das heeft alles in huis om publiekslieveling nummer één te zijn. Toch hebben we hem eeuwenlang opgejaagd en meedogenloos verdelgd. Pas in de jaren '80 van de vorige eeuw zijn we dassen met respect gaan behandelen en beschermen, al zijn er andere Europese lidstaten waar die minimale beschaving nog steeds niet is doorgedrongen. Het hoeft dus niet te verbazen dat dassen zich zelden tonen aan mensen, de platgereden pelsjes langs snelwegen buiten beschouwing gelaten. Toch zijn dassen bereid om ons in hun buurt te verdragen, maar het vertrouwen van een das, dat moet je verdienen. . .

De Europese das komt in vrijwel geheel Europa voor – ook in Groot-Britannië – met de poolcirkel als noordelijke verspreidingsgrens. Hij ontbreekt op sommige eilanden in de Middellandse Zee – onder meer op Sicilië, Corsica en Sardinië – maar komt dan wel weer voor op Rhodos. Hier en daar vertoont het verspreidingsgebied op het continent witte vlekken, omdat sommige gebieden niet geschikt zijn voor de das; met name de mogelijkheid om burchten te graven, is één van de beperkende factoren.

MARTER XXL

De das is het grootste landroofdier van de Lage Landen. Hij behoort tot de familie van de marterachtigen en is dus verwant met wezel, hermelijn, bunzing, boom- en steenmarter en otter.

De das heeft een zwaargebouwd, wigvormig lichaam met een herkenbare vachttekening. Hij heeft een vrij kleine kop met kleine zwarte ogen en een lange snuit met een zwarte neus. De zwarte oren dragen een sterk contrasterende witte rand. Er lopen twee brede evenwijdige zwarte strepen over beide zijden van de kop, van de mondhoeken via de ogen naar de oren en het achterhoofd. De rest van de kop is wit. Voor het overige is de vacht overwegend zwartgrijsachtig van tint, met op de rug en de flanken een vuilwit doorschijnende ondervacht. Hals, buik en poten zijn donker tot helemaal zwart. De das heeft korte, zeer stevige poten. Sterke tenen met lange, gekromde nagels stellen hem in staat om flink wat graafwerk te verzetten. De staart is kort, breed, bossig en wit. Onder

de staart zitten geurklieren die een muskusachtige afscheiding vrijgeven.

Mannetjes zijn gemiddeld iets groter en zwaarder dan vrouwtjes, met een bredere kop, een dikkere nek en soms een wigvormige staart. Het vrouwtje heeft vaak een meer ovaalvormige staart. Dassen hebben een kop-romplengte van 65 tot 80 centimeter en een staart van 11 tot 19 centimeter. De schouderhoogte is ongeveer 30 centimeter. Het lichaamsgewicht van een das verschilt niet alleen volgens geslacht, maar varieert ook naargelang de regio en de tijd van het jaar. Noordelijke dassen zijn doorgaans een stuk zwaarder dan hun zuidelijke soortgenoten. In de nazomer en de herfst neemt het gewicht van een das flink toe, omdat de das dan een vetlaag opbouwt om de winter door te komen. Het gewicht varieert van 7

tot 14 kg bij de vrouwtjes en van 9 tot 17 kg bij de mannetjes. Mannetjes worden ook wel beren genoemd en vrouwtjes zeugen.

DASSENPLEKJES

Dassen leven in allerlei soorten biotopen, met een voorkeur voor een glooiend kleinschalig landschap met verspreide bosjes, graslanden, akkers, hagen en houtwallen. Maar ook andere open terreinen, zoals vochtige heidevelden en riviervalleien, zijn geschikt. Het ideale leefgebied biedt voldoende dekking, weinig verstoring, een groot voedselaanbod en een bodem waarin ze goed kunnen graven, met het grondwater minimaal anderhalve meter onder het maaiveld. Je treft de das evengoed in grote tuinen, die een open verbinding hebben met de omgeving. In bergstreken leven dassen tot aan de boomgrens.

Dassenburcht

Foto: Rollin Verlinde

Das

Foto: Johan Van Hoof

LUIDRUCHTIGE JAGER

De das is een belabberde jager. Door zijn luidruchtige manier van foerageren ont-snapt vrijwel alles wat alert is. Hij neemt dan maar genoeg met alles wat zijn pad kruist, letterlijk 'voor de voet'; zijn uitzonderlijk goede neus is daarbij de gids. De das eet voornamelijk regenwormen die hij 's nachts in weilanden en open gebieden opspoort. Vooral tijdens warme en vochtige nachten worden veel regenwormen gegeten, wanneer die bovengronds komen om zich te voeden met recent afgestorven plantenmateriaal. Graasweiden met kort gras zijn dan ideale foerageergronden. Bij droog weer ploegt de das desnoods het gras om om bij zijn favoriete maaltje te komen.

Verder lust hij ook plantaardig voedsel als hazelnoten, eikels, gevallen fruit, knollen, bosbessen, frambozen, kersen, pruimen, mais en andere granen, klaver, gras en paddenstoelen. In periodes met veel valfruit wordt zowat integraal daarop overgeschakeld, terwijl ook rijpend graan en maïs tot het bulkvoedsel dienen gerekend te worden.

Dassen eten ook insecten zoals kevers en hun larven, rupsen en de larven van langpootmuggen. Om ze te vinden, wroet de das in bermen, akkerranden en slootkanten. Maar ook slakken, kikkers en kleine zoogdieren – konijnen, muizen, woelmuizen, mollen – zijn niet veilig voor de das. Zelfs op de grond broedende vogels en hun eieren, egels en wespen-, hommels- en bijenbroed staan op zijn verlanglijstje. Op voederplekken voor jachtwild (granen) of vee (meel) pikt hij graag een graantje mee. Tot slot haalt hij ook voor aas zijn neus niet op. De das is dus een echte omnivoor – alleseter – en tegelijk ook een voedselopportunist. Hij pakt wat er te krijgen is: wat meer carnivoor – vleeseter – in de lente en wat meer herbivoor – plantene-ter – in de herfst. Een das heeft 400 tot 600 gram voedsel per dag nodig; vaak duurt het uren voor hij dat bij elkaar heeft gesprokkeld.

KASTEELHEER

Dassen wonen in zelf gegraven ondergrondse holenstelsels die burchten worden genoemd. Een burcht gaat soms generaties lang mee en wordt continu uitgebreid. Sommige burchten zijn zelfs al enkele honderden jaren in gebruik. Zo ontstaan enorme onder-

grondse gangenstelsels die een hele hectare kunnen beslaan. Dassenburchten worden gegraven in bosranden, onder struiken, in hagen en houtkanten of -wallen, in hooggelegen terreinen of in begroeide hellingen, en altijd met grasland en water in de buurt. De burcht heeft drie tot tien ingangen, die 10 tot 20 meter van elkaar verwijderd liggen. In uitzonderlijke gevallen loopt het aantal ingangen op tot tachtig(!) en kunnen de ingangen zelfs 100 meter uit elkaar liggen. Bij het graven wordt de aarde achterwaarts naar buiten en naar boven gebracht, waarbij aan de uitgang een typische, gekromde sleuf wordt gevormd. Voor de hollen liggen hopen aarde en oud nestmateriaal.

De gangen van de burcht zijn gemiddeld zo'n 10 tot 20 meter lang en hebben een diameter van minstens 30 cm. Ze leiden naar verschillende kamers, zogenaamde 'woonketels', die bekleed zijn met varens, mos, bladeren, dennennaalden en droog gras. Ook de kraamkamer van de jongen is bekleed met plantenmateriaal. Meestal delen twee tot drie dieren één nestkamer. Dassen gebruiken zelden langer dan een paar dagen dezelfde kamer als slaapplek. Het nestmateriaal wordt regelmatig vernieuwd. Het wordt tijdens droge nachten verzameld in de buurt van de burcht. Geklemd tussen de kin en de voorpoten wordt het achterwaarts de gangen ingebracht. In de winter worden de pijpen soms van binnenuit gedicht met nestmateriaal.

Het aantal gangen per burcht varieert sterk, van enkele tot meer dan vijftig, die dan niet allemaal gelijktijdig in gebruik zijn. Op geringe afstand van de hoofdburcht hebben dassen vaak ook één of meerdere bijburchten, die ze gebruiken als reserve en als de hoofdburcht verstoord is. Bijburchten zijn ook behoorlijk complex van structuur maar niet permanent in gebruik.

Soms bouwt de das ook een foerageerburcht, een tijdelijk onderkomen in de buurt van een belangrijke voedselbron. Verder hebben de dassen in hun foerageergebied ook nog vluchtpijpen. Dat zijn eenvoudige hollen in taluds, greppels en dergelijke waarin ze zich bij gevaar kunnen verbergen. Dergelijke hollen worden soms ook gebruikt door dassen die lager in de rangorde staan

Portret van das

Foto: Lars Soerink

Dassenvacht

Foto: Rollin Verlinde

Pootafdrukken

Foto: Jeroen Mentens

Dassenburcht

Foto: Rollin Verlinde

Latrine

Foto: Yves Adams

Mestputjes met een flinke dassendrol markeren de territoriumgrenzen.

Dassenburcht

Foto: Rollin Verlinde

of door andere dassen om gedurende de nacht even te rusten. Heel af en toe slapen dassen overdag in een 'nest' in open lucht.

COHOUSING

Dassen leven in familiegroepen of clans die eenzelfde hoofdburcht delen. In zo'n familiegroep zijn één mannetje en één vrouwtje dominant boven de respectievelijke seksegenoten. Doorgaans bestaat een clan uit meer vrouwtjes dan mannetjes. De dassen herkennen elkaar vooral op basis van de geur. Onder gunstige omstandigheden wonen er tot twintig dassen bij elkaar, maar drie tot zes volwassen dieren met hun jongen is zowat de gangbare samenstelling van een dassenfamilie.

Dassen zijn overigens best wel tolerant tegenover andere dieren. Muizen, kleine marterachtigen en vossen leven vaak bij de dassen in de burcht.

NACHTELIJK UITGAANSLEVEN

Overdag blijven dassen veilig binnen. In de zomer zijn ze doorgaans al voor zonsopgang buiten de burcht actief, maar het grootste deel van het jaar komen ze pas in de schemering naar buiten. Zodra de das zijn burcht verlaten heeft, verkent hij de omgeving en besteedt hij tijd aan de verzorging van zijn vacht. Daarna is er uitvoerig sociaal contact: ze spelen, verzorgen elkaars vacht en bestempelen elkaar met muskus, het 'familieparfum' dat wordt afgescheiden door klieren bij de staartbasis. Ook wordt er vaak gegraven en nieuw nestmateriaal aangesleept.

Tenslotte gaan de dassen elk apart op zoek naar voedsel, tot op een afstand van één tot twee, soms zelfs vier kilometer van de burcht. Het is zeer opmerkelijk dat het sociaal gedrag zich beperkt tot de burchtsite. Hun voedseltochten ondernemen ze steeds individueel, al kunnen op goede voedsellocaties – bijvoorbeeld een fruitboomgaard – soms meerdere dassen rondhangen.

In tegenstelling tot vossen – die regelmatig hun intrek nemen in dassenburchten – brengen dassen geen voedsel naar de burcht, ook niet in de

periode dat er jongen zijn, zodat daar geen prooiresten te vinden zijn. De jongen worden gezoogd tot ze mee op stap kunnen gaan om vast voedsel te zoeken.

Tijdens de koude wintermaanden, van november tot februari, zijn dassen minder actief. Ze houden geen winterslaap, maar wel een winterrust. Als het buiten heel koud is, houden ze zich gedeisd en teren ze op de vetreserves die ze in de zomer en het najaar hebben opgebouwd. Soms komen ze dan dagenlang de burcht niet uit.

PRIVAAT LANDGOED

Het territorium van de das varieert van zo'n 30 tot 400 hectare, afhankelijk van het voedselaanbod. Een territorium bevat de burcht en de voedselgronden van een familiegroep. Voedselgronden overlappen vaak met die van naburige dassenfamilies. In een rijk agrarisch cultuurlandschap kunnen er wel 30 dassen leven op 300 hectare, terwijl in armere gebieden in Polen slechts 10 dieren op 5 000 hectare voorkomen. In de Lage Landen is een dassenterritorium doorgaans tussen 30 en 50 hectare groot.

De 'zittende' familiegroep verdrijft andere dassen uit haar territorium. Het centrum en de grenzen van het 'landgoed' worden ook duidelijk gemarkeerd met mest; indringers moeten dus niet claimen 'dat ze het niet wisten'. De mest wordt gedeponeerd op zogenaamde 'latrines': ondiepe, onbedekte putten waarin de uitwerpselen worden achtergelaten. Sommige latrines liggen vlakbij de ingangen van de burcht, maar de meeste vind je dus langs de territoriumgrenzen. In gebieden met een hoge dichtheid aan dassen worden de buitengrenzen van de territoria intensief gemarkeerd met latrines, waarbij niet alleen uitwerpselen maar ook anaal secret wordt afgezet door leden van de beide aangrenzende clans. Bij lage dichtheid vervalt dit gedrag grotendeels, en blijven de latrines beperkt tot de omgeving van de burcht.

SCHEVE SCHAATSER

Dassen zijn niet monogaam, maar vaak blijft een paar toch de rest van hun le-

Dassen zijn monogaam maar geven dat begrip een heel eigen invulling: met één tegelijk...

Dravende das

Foto: Lars Soerink

Das komt kijkje nemen

Foto: Jelle Van de Veire

ven bij elkaar. Per territorium of clan krijgt in principe slechts het dominante vrouwtje jongen. Het komt echter ook voor dat meer dan één vrouwtje binnen de groep jongen krijgt.

De paartijd van de das valt in de vroege lente, van februari tot mei, maar ook buiten de 'officiële' paartijd vinden copulaties plaats, de hele zomer lang en zelfs ook tijdens de rest van het jaar. In de paartijd durven ook mannetjes uit naburige groepen wel eens paren met vruchtbare vrouwtjes. De paring duurt een kwartier tot anderhalf uur. Bevruchte eicellen blijven, na enkele ontwikkelingsdelingen, in kiemrust tot december, om zich dan pas verder te ontwikkelen. De eigenlijke draagtijd is slechts zeven weken, maar de ontwikkeling van de vrucht wordt met drie tot tien maanden uitgesteld, waardoor de totale zwangerschapsduur kan oplopen tot een jaar.

LEVEN IN DE BROUWERIJ!

Tussen januari en maart worden de meeste jongen geboren. Per worp krijgt een dassenvrouwtje twee tot vier jongen. Binnen groeiende populaties brengen dassenwifjes gemiddeld drie of meer jongen ter wereld, bij verzadigde populaties zal dat minder zijn.

De jongen komen blind op de wereld. Pasgeboren dasjes zijn grijswit en bedekt met zijdeachtig haar. Vaak zijn de donkere banden over de ogen al zichtbaar. Na enkele weken is hun vacht gelijk aan die van de volwassen dieren. Na vijf weken gaan de ogen open en na vier tot zes weken breekt het melkgebit door. Als de dassen twaalf weken oud zijn, hebben ze hun volwassen gebit.

In de eerste zes tot acht weken van hun leven blijven de jongen ondergronds, daarna gaan ze voorzichtig de wereld boven ontdekken. Als ze de burcht uitgaan, komt de moeder eerst de omgeving met gesnuffel inspecteren. Dan gaat ze terug om haar jongen op te halen. In het begin blijven de kleintjes maar kort buiten en vluchten ze bij het minste teken van onraad terug de veilige burcht in. Na een week worden ze wat moediger. Ze ver-

kennen dan de omgeving van de burcht en spelen al ruwe spelletjes met elkaar.

De zoogtijd duurt minstens twaalf weken. Bij voedselgebrek kan de moeder de zoogtijd nog tot zes maanden rekken. Nadat de jongen gespeend zijn, leven ze de eerste dagen van halfverteerd voedsel, dat door de moeder wordt uitgebraakt. Later neemt de moeder haar jongen mee op jacht en leert ze hen om zelf eten te zoeken.

ZWERVENDE DASSEN

Mannelijke dassen zijn na 9 tot 18 maanden geslachtsrijp, vrouwtjes na 12 tot 24 maanden. Sommige dassen blijven hun hele leven bij dezelfde burcht, maar het komt ook geregeld voor dat dieren op een bepaald moment de burcht verlaten om zich aan te sluiten bij een andere familie. Het zijn vaker mannetjes dan vrouwtjes die de burcht verlaten. De zwervende dieren sluiten zich niet altijd aan bij naburige groepen; ze kunnen zich ook enkele kilometers verderop vestigen of lange trektochten maken op zoek naar een nieuw territorium.

VERBALE VAARDIGHEDEN

De das is een zeer stil dier, maar toch kan hij veel verschillende geluiden maken. Een opgewonden das maakt mekkerende, tokkende, snuivende en grommende geluiden. Bij de jongen maakt de das piepende en kirrende geluidjes. Als er gevaar dreigt, is een diep, zwaar gebrom te horen. Bij angst, gevechten en hevige pijn kan een das zelfs hard schreeuwen.

LEVENSVERWACHTING

In de wilde natuur worden dassen maximaal 15 tot 16 jaar oud. In gevangenschap kan dat oplopen tot 20 jaar. Gemiddeld haalt een das maar een leeftijd van 3 tot 6 jaar. Veel wilde dassen sterven vroegtijdig onder de wielen van een auto of eindigen als drenkeling in een kanaal met betonnen oevers, om maar een paar veel voorkomende doodsoorzaken te noemen. Behalve de mens heeft een volwassen das bij ons geen natuurlijke vijanden. Jonge dassen kunnen in principe ten prooi vallen aan een oehoe. **L**

Kleine dasjes zogen minstens twaalf weken. Nadat de jongen gespeend zijn, leven ze de eerste dagen van halfverteerd voedsel dat door de moeder wordt uitgebraakt.

In het volgende nummer van LANDSCHAP kom je te weten hoe je diverse soorten dassensporen herkent. We gaan ook dieper in op de talloze bedreigingen en mogelijke beschermingsmaatregelen en bespreken zijn verspreiding in de Benelux.

MENS VOOR DE LENS

tekst

Aagje De Doncker

foto's

Bart Heirweg

David Herman (portret)

Landschapsfotograaf Bart Heirweg

De juiste man op de juiste plaats

Niemand minder dan Ansel Adams, zowat de godfather van de landschapsfotografie, liet zich ooit ontvallen dat landschapsfotografie de absolute test is voor elke fotograaf, maar vaak ook de absolute ontgoocheling. Gelukkig gooide hij er ook nog een gouden tip achteraan: 'A good photograph is knowing where to stand'. Als een blik op de landschapsfoto's van Bart Heirweg iets leert, dan is het wel dat hij verdomd goed weet waar hij moet staan voor een magistrale plaat die zindert van sfeer en schoonheid.

DE STEILE OPMARS VAN BART HEIRWEG

Het was een wat vertwijfelde Bart Heirweg die enkele jaren geleden voor ons zat. Hij had net de knoop doorgehakt: hij zou fulltime fotograaf worden. Sterker nog, landschapsfotograaf. Of iemand daarop zat te wachten, daar had hij het raden naar.

Vandaag zit een gelukkig man voor ons die elke dag opstaat in de wetenschap dat hij kan doen wat hij het liefste doet: fotograferen. De onzekerheid heeft plaats geruimd voor een rotsvast vertrouwen, te danken aan een overladen agenda boordevol goedlopende projecten, lezingen en uitverkochte workshops landschapsfotografie. Kortom, Bart Heirweg is 'hot' in landschapsfotografie-land. Eén en ander heeft uiteraard te maken met de professionaliteit die Bart aan de dag legt. Zo konden we dit jaar met eigen ogen vaststellen hoe Bart Heirweg een workshop

'Hallerbos in bloei' voorbereidt: door in de dagen voordien net die dreven af te schuimen waar andere fotografen aan voorbijgaan.

'Het wordt vandaag de dag steeds moeilijker om nieuwe plaatsen te ontdekken, want er zijn steeds meer fotografen ernstig bezig met fotografie. Toch probeer ik altijd de plaatsen die ik bezoek, op een unieke manier te benaderen. Voor mij is het iedere keer opnieuw een uitdaging om vernieuwend uit de hoek te komen. Blijvend creatief zijn is in mijn ogen het moeilijkste deel van de job, maar wanneer het lukt, geeft het ook de meeste voldoening.'

VAN NATUURMENS TOT NATUURFOTOGRAAF

Naar eigen zeggen zat fascinatie voor natuur Bart al in het bloed nog voor hij goed en wel kon lopen. Als kind vond je hem meer buiten dan binnen, wat zijn

Mirror lake, Jokulsarlon, IJsland

Vuurlibel in de Damvallei, Destelbergen

De Teut bij dageraad, Zonhoven

‘Als ik iets niet ben, dan is het wel artistiek. Ik ben een rampzalige tekenaar en ik slaag er zelfs niet in om mijn kleren te combineren’

liefde en interesse voor de natuur alleen maar deed groeien. Jarenlang was hij ook een gepassioneerd ornitholoog, maar het zou nog een hele tijd duren vooraleer hij de verrekijker verruilde voor het fototoestel. Het is een vaak gehoord verhaal dat natuurfotografen aanvankelijk slechts fotograferden om achteraf de soort op naam te brengen, zo ook Bart.

‘In 2000 – ik was toen bezeten door alles wat met libellen en vlinders te maken had – kocht ik mijn eerste analoge camera om de soorten te determineren. Enkele jaren later schafte ik me een digitale camera aan om zeldzame vogels te fotograferen. In 2006 begon ik onder meer met schuiltentjes te werken om de vogels bewust zo mooi mogelijk in beeld te brengen. Dat was voor mij zowat het kantelmoment, het ogenblik waarop ik écht begon te fotograferen. Op het ideale moment op de

juiste plaats staan in het schitterendste licht: daarvoor doe ik het. Dan word ik vaak overweldigd door de kracht en de schoonheid van de natuur. Wou ik die momenten voor altijd vasthouden, dan zat er maar één ding op: natuurfotograaf worden.’

Met de liefde voor de fotografie, groeide ook langzaam de liefde voor landschapsfotografie. ‘Meer en meer stonden landschappen centraal in mijn foto’s en werd het duidelijk dat een nieuwe landschapsfotograaf geboren was. Door de zoeker van je camera kijken en het landschap, het licht en de compositie zien samensmelten tot een harmonieus geheel: het geeft een fantastisch gevoel. Wanneer ik op pad ga om te fotograferen, verken ik bij voorkeur eerst grondig de omgeving en laat ik ze op me inwerken. Daarna is het geduldig wachten op het perfecte moment om die ene foto te maken. Ik foto-

grafeer nog af en toe vogels en doe nog steeds aan macrofotografie, maar op de één of andere manier lijkt het voor mij makkelijker om sfeer en gevoel te brengen in landschapsfotografie.'

YES, HE CAN!

Het kostte Bart Heirweg maar enkele jaren om te staan waar hij vandaag staat. In geen tijd heeft hij ontegenzeggelijk veel bereikt. 'Ik heb in zekere zin mezelf op sleeptouw genomen. Ik ben ervan overtuigd dat als je iets écht wil bereiken, je er zelf alles aan moet doen om die droom te kunnen realiseren. Zonder passie, ambitie en doorzettingsvermogen was ik nergens geraakt. Uiteraard kan een dosis talent helpen, hoewel ik altijd van mezelf dacht er geen aanleg voor te hebben...'

'Mijn vader was een uitstekend tekenaar, mijn grootvader een prima beeldhouwer, maar zelf ben ik absoluut

niet artistiek. Ik ben een rampzalige tekenaar en ik slaag er zelfs niet in om mijn kleren te combineren – daarvoor (en ook voor vele andere zaken) kan ik gelukkig rekenen op mijn vrouw Vicky. Maar ik troost mezelf met de gedachte dat ik toch wel al behoorlijk wat oog voor licht en compositie had, ik moest dus niet vanaf nul beginnen. Maar toch had ik nog bijzonder veel te leren. Ik heb een immense evolutie doorgeemaakt, maar ik heb er wel keihard voor gewerkt: ik heb ontelbare boeken en magazines verslonden, talloze technieken uitgeprobeerd, standpunten gezocht en aan composities gesleuteld.'

'Voorbereiden en zoeken naar foto's is nog steeds 'part of the job' voor mij. Composities zie ik wel makkelijker, maar de uitdaging voor mij is nu om telkens nieuwe beelden te kunnen creëren.' Die essentie is alles voor Bart. Vandaar dat hij zijn foto's ook amper

///
Catbells zonsopgang, Stair,
Lake District, Verenigd Koninkrijk
///

bewerkt. 'Zeker als je in RAW fotografeert, moet je achteraf bewerken omdat je met het ruw formaat van de foto aan de slag moet (in JPG gebeurt de nabewerking automatisch in het fototoestel – red.). Het is onmogelijk om dat niet te doen, het móét gewoon. Lightroom en Photoshop komen er ook wel aan te pas, maar dat is minimaal. Ik pas alleen maar toe wat ik écht nodig heb.'

SILENT FIELDS

De afgelopen jaren trok Bart Heirweg langs alle oorlogssites en landschappen van Flanders Fields: van Nieuwpoort tot Koksijde, over Veurne, Diksmuide, Ieper en Poperinge, via Heuvelland helemaal tot aan de Noord-Franse grens. 390 uur en 16 744 foto's later ligt het fotoboek 'Silent Fields – Gedenkplaatsen van De Grote Oorlog' er.

Hoewel ook de prachtige landschappen van de Handzamevallei en de IJzervallei de revue passeren, maken monumenten, begraafplaatsen en loopgraven het leeuwendeel uit van dit boek. Stuk voor stuk locaties die beladen zijn met emoties. 'Plaatsen als de Menenpoort in Ieper, waarin meer dan 54 000 namen

Alle info over Bart Heirweg, zijn projecten, publicaties en workshops kan je nalezen op www.bartheirweg.com

van gesneuvelde soldaten gebeiteld staan, of Tyne Cot Cemetery, met bijna 12 000 graven de grootste Britse militaire begraafplaats op het vasteland, grijpen je bij een eerste bezoek naar de keel. Het duurt toch wel even vooraleer je daar enige afstand van kan nemen.'

De meest bekende locaties bleken al gauw erg dankbaar voor een fotograaf omwille van de symmetrische structuren en het feit dat alles bijzonder goed onderhouden wordt. Sommige plaatsen leenden zich iets makkelijker tot het maken van sterke beelden, maar het was wel telkens een uitdaging om ze goed in beeld te brengen. De Britse begraafplaatsen hebben bijzonder veel weg van een park, terwijl de Duitse begraafplaatsen dan weer bijzonder sober zijn. Een groot verschil dat ook psychologisch doorwerkt; zo zijn kinderen bijna uitgelaten op de Britse begraafplaatsen, terwijl ze op de Duitse veel meer ingetogen zijn. Maar tijdens het fotograferen geldt altijd weer hetzelfde principe: alleen op de juiste plek en op het juiste moment kan je de juiste sfeer scheppen.'

Na 'Silent Fields' snakt Bart opnieuw naar een overdosis landschapsfotografie. De Lofoten heeft hij ondertussen al aangedaan, maar ook Alaska, Nieuw-Zeeland en een winters Yellowstone National Park staan nog op zijn verlanglijstje. Bergen, sneeuw en ijs lijken hem het meest aan te trekken. Hoewel hij ook moet toegeven dat hij het klimaat er gewoon makkelijk verdraagt... Of hoe behalve de juiste plaats en het juiste moment ook de juiste temperatuur kan bijdragen tot een prachtige portfolio. **L**

Reine bij dageraad,
Lofoten, Noorwegen

Vestrahorn, Höfn, IJsland

Bart Heirweg

Foto: David Herman

Waterviolier, Drongen

Silent Fields

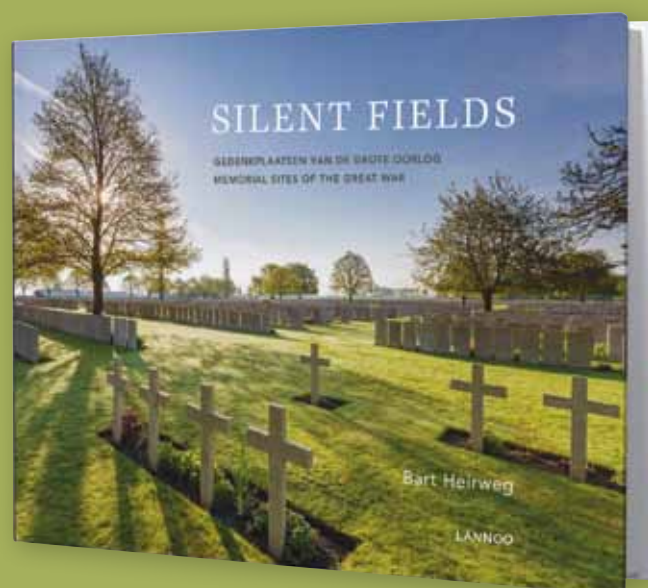
Gedenkplaatsen van De Grote Oorlog
Memorial Sites of The Great War

Bart Heirweg - Uitgeverij Lannoo - 2013 - 192 pagina's

€29,99

Gesigneerde exemplaren van het boek zijn verkrijgbaar via Barts website. Leden van Landschap vzw kunnen dit boek ook met 10% ledenkorting bestellen bij AltiplanoBooks.

www.altiplanobooks.be

ARDENNEN

tekst	Jan Loos Aagje De Doncker
foto's	Sebastian Vervenne Glenn Vermeersch Johan Van Hoof Johan Naeyaert Sam Mannaerts Yves Adams (Vilda) Filip van Boven
kaart	Bob Luijks

Safari naar de stilte. . .

De vergeten wildernis van Croix Scaille

In het uiterste zuidoosten van de Naamse Ardennen, pal op de Frans-Belgische grens in Gedinne, ligt het plateau van Croix Scaille. De hoogvlakte piekt tot 505 meter boven zeeniveau; 'het dak van de provincie' en 's lands vierde hoogste top. In dit onmetelijk landschap van uitgestrekte wouden, kletsnatte veengebieden en kabbelende bosriviertjes werd in 2011, na een afwezigheid van ruim anderhalve eeuw, de eerste wolf op Belgische bodem gespot. Desolater dan Croix Scaille bestaat dan ook nauwelijks in de hele Benelux. . . Aan wolvenvoer – edelherten, reeën en everzwijnen – is hier alleszins geen gebrek!

Zicht vanop de millenniumtoren

Foto: Sebastian Vervenne

WAAR ZELFS DE ROMEINEN TWIJFELEN...

De hoogvlakte van Croix Scaille is een dunbevolkt gebied dat voornamelijk bestaat uit dichte bossen. De Romeinen deden ooit een voorzichtige poging om de woeste Ardennen te veroveren, maar toen ze hier arriveerden, waren ze niet erg enthousiast om de angstaanjagende bossen binnen te trekken...

In de Tweede Wereldoorlog was dit onherbergzame gebied een schuiloord voor tegenstanders van het naziregime. 'Le Camp du Maquis' was een echt weerstandsnest. Het doolhof van bossen, struikgewas, heidevelden, venen en diep ingesneden valleien was een ideale uitvalsbasis voor sabotage-acties aan de infrastructuur en de transporten van de Duitse bezetter. Diep in de bossen van Croix Scaille herinnert de Espace Liberté '44 aan de strijd en de ontberingen tijdens de meedogenloze winter die voorafging aan de bevrijding.

SNOER VAN VENEN

Croix Scaille maakt deel uit van een snoer van grote veengebieden dat doorheen heel het Ardens Massief loopt. Behalve Croix Scaille omvat deze paternoster van west naar oost ook nog de plateaus van Recogne en Saint-Hubert, het Plateau des Tailles en de Hoge Venen. Niet alleen op ecologisch vlak zijn er parallellen tussen de Hoge Venen in het oosten en Croix Scaille in het westen, zelfs in toponiemen herken je

hier zaken die je ook in de Oostkantons aantreft; zo wordt een veengebied consequent 'fange' genoemd in plaats van 'fagne', geen drukfout maar een Waalse variant op standaard-Frans.

HOUILLE EN HULLE

Op een hoogte tussen 400 en 480 meter ontspringen de Hulle en de Houille. In ontelbare kronkels dalen de twee levenslustige bergriviertjes de flanken van het plateau af. De Hulle vormt de grens met Frankrijk. Waar ze uitmondt in de Houille, blijft deze laatste een tijdlang verder kronkelen als grensrivier, om uiteindelijk bij de Franse stad Givet in de Maas terecht te komen.

In de glasheldere beken van Croix Scaille leven zwanenmossels en héél bijzondere vissen als beekprik en rivierdonderpad. En uiteraard kom je hier ook de drie evidente beekvogels tegen: ijsvogel, waterspreeuw en grote gele kwikstaart.

FANGE DE L'ABÎME

Buiten de bijzonder mooie valleien van de Houille en de Hulle biedt Croix Scaille vooral eeuwenoude loofbossen en eideloze sparrenwouden, met daartussen kleine veenreservaten. Het absolute paradepaardje is de Fange de l' Abîme, een prachtig veen van 8 hectare waar een avontuurlijk plankenpad doorheen slingert. Struikheide, dopheide, éénarig wollegras, veenpluis, gagel en koningsvaren maken deel uit van de kenmer-

kende flora. Venwitsnuitlibel, plasromboud, kleine tanglibel en smaragdlibel weten deze afgelegen venen en valleien naar waarde te schatten.

Op de hoogvlakte van Croix Scaille tref je ook héél typische vogels zoals roodborsttapuit, klapekster, nachtzwaluw, hazelhoen en kruisbek. De eerste drie moet je vooral zoeken rondom de typische kapvlaktes en percelen met boomheide, de laatste is verlekkerd op de sparrenkegels van de naaldhoutplantages.

Tijdens de najaarstrek zijn de moerasen en venen van Croix Scaille een aantrekkingspool voor watersnippen en kraanvogels die op zoek zijn naar een pitstop. De bossen krioelen dan van groepjes mezen, goudhaantjes, kruisbekken en andere trekvogels.

LEISTENEN KRUIS

Voor een verklaring van de naam Croix Scaille moeten we ver terug in de tijd. Op een kaart uit 1614 staat, bij een kruispunt van boswegen, 'Croix d' Escaille' vermeld, oftewel 'leistenen kruis'. Verbasterd wordt dat 'Croix Scaille'. Het kruis werd daar geplaatst in 1592 door een koppel uit het Franse Château-Regnault, op de plaats waar eerder hun zoon was vermoord.

Iets ten noorden van de moordplek stond destijds een eenvoudige hoeve, die generaties later de naam 'Ferme Jacob' zou krijgen. Vermoedelijk raakte het stenen

kruis langs de bosweg mettertijd verwaarloosd en beschadigd, tot het op een bepaald ogenblik werd opgeborgen in het bakhuis van de Ferme Jacob. Veel later, in het begin van de vorige eeuw, zou de Ferme Jacob door een brand vernield worden. In 1937 vond men in de ruïnes van het bakhuis het fameuze Croix Scaille terug. Bij de heropbouw werd het kruis ingemetseld hoog boven de deur. Vandaag is de Ferme Jacob een 'gîte d'étape' en de startplaats van alle bewegwijzerde wandelingen op het plateau.

MILLENNIUMTOREN

Op het hoogste punt van Croix Scaille, niet ver van de Ferme Jacob, domineert een indrukwekkende kijktoren het omringende landschap. De millenniumtoren of Tour du Millénaire werd opgericht in 2001 en is zonder discussie de mooiste uitkijktoren van de Ardennen. Hij is 60 meter hoog, omvat drie verdiepingen en bestond oorspronkelijk uit een houten structuur met een stalen trappenkooi ernaast.

De reusachtige houten palen die de ribben van de toren vormden, werden ter plaatse geogst uit een plantage van douglassparren om de kwaliteit van het Waalse hout te demonstreren. De zes bomen die gebruikt werden, hadden elk een omtrek van drie meter en een hoogte van 45 meter. De palen werden geassembleerd in de vorm van een reusachtige zandloper met zes houten ribben van elk 32 meter lang. Langs de

IJs

Foto: Sebastian Vervenne

Klapekster met prooi

Foto: Glenn Vermeersch

Panorama

Foto: Johan Naeyaert

zijkant van deze houtstructuur werd in een stalen koker een dubbele wenteltrap gebouwd met 234 treden. Op 15, 30 en 45 meter hoogte verbinden stalen loopbruggen de trappenkooi met de drie uitkijkplatforms van de toren. Uit het hoogste platform steekt nog een rood-witte metalen mast tot op 60 meter hoogte, als lichtbaken voor de luchtvaart.

Om veiligheidsredenen moest de millenniumtoren in 2008 gedemonteerd worden. Het lokale 'kwaliteitshout' van de dragende douglas-palen was na amper 7 jaar compleet verrot. De toegang tot de toren was al eerder verboden, maar de omvang van de schade werd pas na de afbraak echt duidelijk; het hout was ernstig aangetast door schimmels en insecten. In 2012 verrees een nieuwe, gelijkaardige toren – de Millenniumtoren 2.0 – maar deze keer volledig opgetrokken uit staal en aan de buitenkant bekleed met hout.

Op het bovenste platform, op een hoogte van 550 meter boven zeeniveau, heb je een onbeschrijflijk mooi uitzicht over één van de meest ongerepte streken van de Ardennen. Vanop een duizelingwekkende hoogte kijk je uit over een aaneengesloten, grensoverschrijdend boscomplex van ruim 5 000 hectaren. In die 5 000 hectaren zijn de vele duizenden hectaren niet-aansluitend bos in de onmiddellijke omgeving niet meegeteld. In de verte, 360 graden in het rond, slingeren de valleien van de Houille, de Semois en de Maas zich door het golvende Ardeense landschap.

Vogels die je normaal maar moeilijk te zien krijgt omdat ze graag in de toppen van bomen rondhangen, zoals spechten, goudhaantjes of kruisbekken, zie je aanvankelijk nog van onderuit (niveau 1 op 15 meter), vervolgens op ooghoogte (niveau 2 op 30 meter) en tenslotte vanuit de hoogte (niveau 3 op 45 meter). Een echte buitenkans: neerkijken op vogels →

//////
Snuffelend everzwijntje

Foto: Sam Mannaerts

Gaai

Foto: Johan Van Hoof
//////

die je in andere omstandigheden steevast een stijve nek bezorgen...

Een toren die ruim 1,3 miljoen euro moet gekost hebben, neergepoot op één van de meest desolate plekken in de Benelux; het is haast onze morele plicht om het bestaan ervan te promoten... Aan de voet van de millenniumtoren liggen een parking, een picknickplaats, een speeltuin en een bescheiden infokantoortje dat meer gesloten dan open is. Maar het dient gezegd: alles is hier piekfijn verzorgd, de toren is 100% veilig – ook voor kinderen – en het uitzicht is a-dem-be-ne-mend! Dit moet je echt een keer 'gedaan' hebben!

LIFE CROIX SCAILLE

Tussen 2006 en 2009 werd een LIFE-natuurherstelproject uitgevoerd in de beekvalleien, de venen en het bosmassief van Croix Scaille, 50/50 gefinancierd door Europa en het Waals Gewest. Monotone sparrenaanplantingen werden gerooid om plaats te maken voor natuurlijk loofbos, venige ruigten of droge en natte heide. In de Fange de l'Abîme werd het veenlandschap hersteld. Op meer dan 400 strategische plaatsen werden draina-

gegrachten dichtgemaakt om de ontwatering van de veenbodems te stoppen, en binnen speciale rasters werd natuurlijke begrazing geïnstalleerd. Daarnaast verwierf natuurvereniging Natagora tientallen hectaren privaat natuurgebied om ze als natuureservaat te gaan beheren. Nadat decennia lang de houtproductie centraal stond, zullen voortaan natuurwaarden primeren.

Dat is goed nieuws voor planten als adderwortel en zeldzame vlinders als de blauwe vuurvlinder en de ringoogparelmoervlinder. Op de Hulle, de Houille en hun zijbeekjes kunnen bevers voortaan ongestoord hun dammen bouwen. De rustige bevermeertjes die zo ontstaan, bulken van vis en ander dierlijk leven. Een rijk gedekte tafel voor de zwarte ooievaar, die zo'n aanbod niet afslaait, en een belangrijke troef om het ook de otter hier naar z'n zin te maken...

BIKKELHARDE WINTERS

In de winter is Croix Scaille wondermooi maar nauwelijks bereikbaar. De sneeuw kan er letterlijk een meter dik liggen en de boswegen worden glijbanen waar

geen auto tegenop geraakt. De hogergelegen delen van Croix Scaille, rondom de Ferme Jacob en de Tour du Millénaire, zijn soms weken- of maandenlang afgesneden van de rest van de wereld. En vergis je niet: het is niet omdat Vlaanderen en Nederland sneeuwvrij zijn, dat hier op 500 meter hoogte geen dik pak sneeuw kan liggen... Een verwittigde toerist is er twee waard!

VERBEELDING OP HOL

Door de eeuwen heen waren de diepe valleien, de steile rotsen en de ondoordringbare bossen aanleiding voor het ontstaan van allerlei legendes, waarin feeën, heksen of aardmannetjes – de Ardense ‘nuttons’ – de hoofdrol spelen. Vandaag vind je hier het Réseau Elfe, een Frans-Belgisch wandelnetwerk dat de hoogtes van Croix Scaille verbindt met de oevers van de Maas. Her en der staan didactische pane-

len waarop kinderen elfjes vinden die hen meerkeuzevragen stellen en helpen om een raadsel op te lossen... Zelf geloven we graag dat Asterix en Obelix hier nog op everzwijnen jagen; vast nóg een reden waarom de Romeinen het plateau van Croix Scaille links lieten liggen...

EROP UIT!

Croix Scaille is een zalig wandelgebied. Hier is het nog écht stil. Behalve de jacht en een occasionele auto is er niets dat de perfecte rust kan verstoren. Aan de Ferme Jacob vertrekken vier bewegwijzerde wandelingen, met afstanden variërend van 5 tot 12 km. De beklimming van de millenniumtoren en de wandeling door de Fange de l'Abîme willen we u echt aanbevelen, maar ook de andere wandelingen zijn toppers voor wie houdt van een gevarieerde boswandeling zonder al te steile hellingen. **L**

//////
Bosbeek
Foto: Yves Adams
//////

Slapen aan de voet van Croix Scaille

Rij je over de met bomen omzoomde, royale oprijlaan van Domaine du Petit Rot, dan waan je je even koning. Eén blik op de aangevreten bomen leert dat ook de bevers een zwak hebben voor de stemmige oprijlaan... Het 18 hectaren tellende domein boordevol bos, beekjes en de vijvers 'Étang du Petit Rot' en 'Anc du Petit Rot' is dan ook het leefgebied van een heuse beverfamilie. Maar ook reeën, vossen, uilen, ijsvogels en dassen maken het van rust doordrongen domein tot hun speelterrein. Een authentieke statige poort en een pittoresk bruggetje later, doemt het charmante landhuis op, dat eens een watermolen was. De Moulin du Petit Rot is prachtig gerestaureerd, met aandacht voor traditie en respect voor de adembenemende, omliggende natuur.

Ook de vijf bijzonder ruime gastenkamers, genoemd naar de naburige dorpen, ademen authenticiteit. Ze zijn strak en comfortabel ingericht met een eigen badkamer en toilet, bureau, televisie, WIFI... Verder is

er ook een gezellige huisbibliotheek, een terras dat uitkijkt over de boomgaard en een pracht van een ontbijtruimte. 's Morgens geniet je hier van een ruim buffet. De grote glaspartij geeft uit op de prachtige omgeving. Het mag duidelijk zijn: Domaine du Petit Rot is niet zomaar een chambres d'hôtes, maar een innemende plek voor liefhebbers van rust en natuur. Een pareltje!

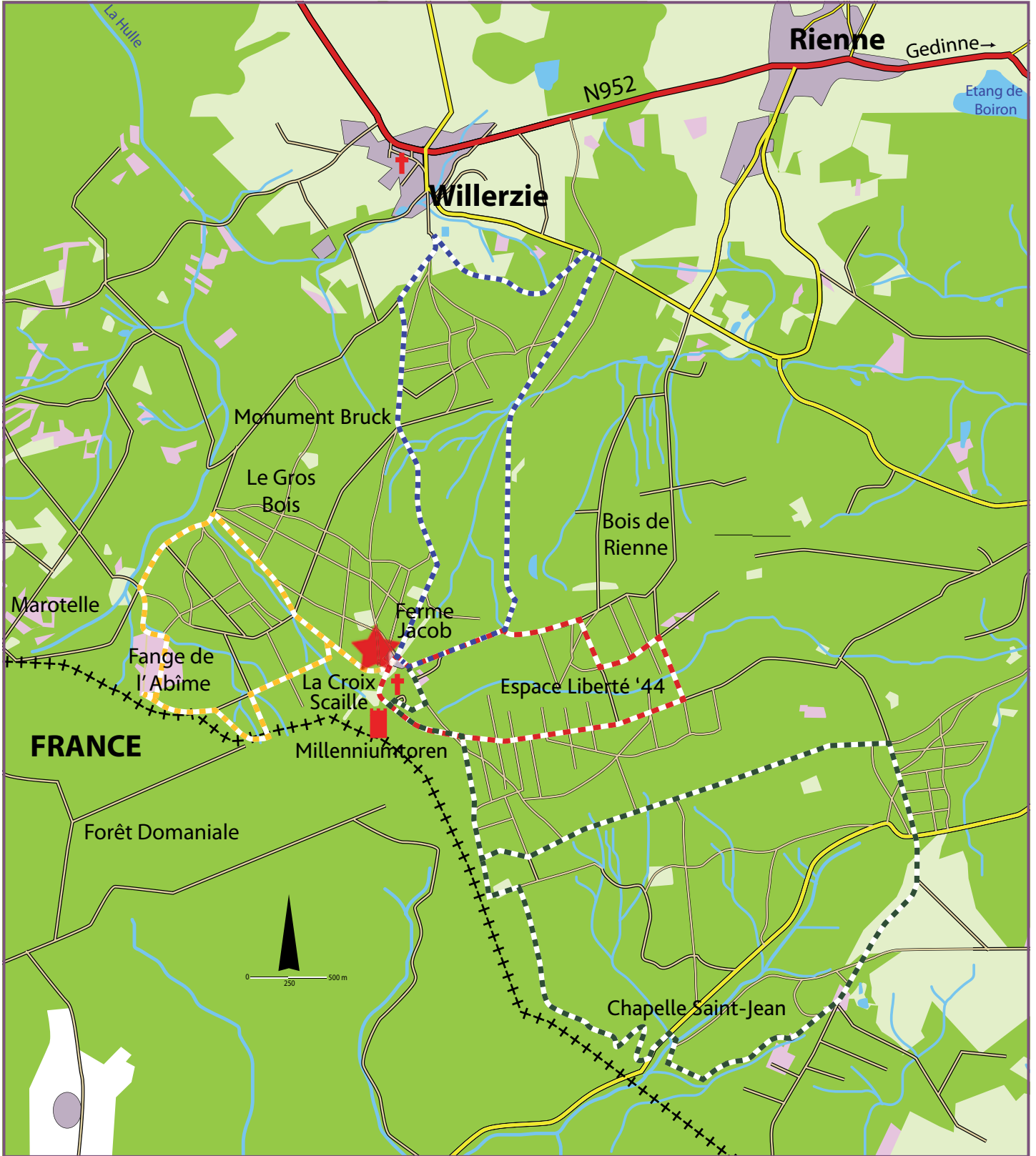
Domaine Du Petit Rot is één van de groene bestemmingen in het aanbod van UHotels. Speciaal voor leden van Landschap vzw ontwikkelde UHotels het aantrekkelijke 'Landschapsarrangement'! Je leest er alles over op www.landschapvzw.be/domainedupetitrot.

MEER INFO & RESERVATIES:

Domaine du Petit Rot
Moulin du Petit Rot
Du Petit Rot 25
5575 Gedinne

telefoon: +32(0)61-58 99 59
info@domainedupetitrot.com
www.domainedupetitrot.com

Op stap!

Plateau van Croix Scaille

START

Ferme Jacob, zonder adres. Te bereiken vanuit Gedinne en zijn deelgemeenten Louette-Saint-Pierre, Rienne en Willerzie door het volgen van de bruine toeristische wegwijzers 'Tour du Millénaire', 'Croix Scaille' en 'Ferme Jacob'. Gedinne is te bereiken vanaf de afrit 23 (Wellin) op de E411 Namur-Luxembourg. Via Wellin, Lomprez en Haut-Fays naar Gedinne-Station of Gibrelle. Van Gedinne-Station of Gibrelle naar Gedinne-centre en daar de wegwijzers volgen. Aan de Ferme Jacob is beperkte parkeergelegenheid, aan de millenniumtoren veel meer.

AFSTANDEN

- 5 km – Espace Liberté '44 – rode rechthoek (wandeling 42) – rood op kaart
- 7 km – La Fange de l'Abîme – gele rechthoek (wandeling 41) – geel op kaart
- 8 km – Le Monument Bruck – rode driehoek (wandeling 43) – blauw op kaart
- 12 km – La Chapelle St-Jean – gele driehoek (wandeling 44) – groen op kaart

TOEGANKELIJKHEID

Stevige wandelschoenen of laarzen aanbevolen. De wandeling 'Fange de l'Abîme' is niet geschikt voor kinderwagens, de andere routes zijn geschikt voor kinderwagens met grote wielen. Er zijn flinke reliëfverschillen, maar die worden geleidelijk overbrugd, nooit op zeer korte afstand. Daardoor zijn de wandelingen niet zo zwaar. In de winter is het gebied soms volstrekt onbereikbaar. In het najaar eventueel vooraf de data van de drijfjachten (battues) navragen bij de toeristische dienst: +32(0)61 58 74 84, officedutourisme.gedinne@skynet.be.

PERSONEN MET EEN HANDICAP

Boven op het plateau van Croix Scaille lopen verschillende verharde wegen en semi-verharde boswegen zonder al te grote hellingen. Rolstoelgebruikers kunnen een eigen route uitstippelen op de top, in de omgeving van de Ferme Jacob en de Tour du Millénaire. De toren heeft geen lift.

WANDELKAART

Wandelkaart 'Gedinne', verkrijgbaar bij het NGL, www.ngi.be, bij Altiplano-Books, www.altiplanobooks.be, en bij de Toeristische Dienst van Gedinne, Rue des Sabotiers 8, 5575 Gedinne, +32(0)61 58 74 84, officedutourisme.gedinne@skynet.be.

JOUW STEUN VOOR DIT PROJECT

Giften zijn welkom op rekening BE53 0682 1403 3153 (BIC = GKCCBEBB) van Natagora met vermelding 'soutien zone 3, Croix Scaille'. Vanaf 40 euro wordt een fiscaal attest afgeleverd.

MEER INFO

- LIFE Croix Scaille: www.life-croixscaille.eu
- Landschap vzw: Jan Loos, +32(0)495-32 53 30, info@landschapvzw.be

Fange de l'Abîme

Foto: Yves Adams

Reeën in ochtendlicht

Foto: Filip van Boven

De natuur in!

Nieuwe lezingen 'Wolven op loopafstand'

Duitse wolven staan op 150 kilometer van de Belgische grens ter hoogte van de Hoge Venen en - een stuk noordelijker - op amper 15 kilometer van de Nederlandse grens. Dat zijn feiten. Heel wat minder zeker is de herkomst van de wolf die dood werd gevonden in een wegberm in Flevoland. Kreeg die eerst een kogel door z'n lijf en vervolgens een lift van Polen naar Nederland? Er gaat geen dag voorbij of er is actueel wolvennieuws... Hoog tijd voor een update in een nieuwe lezingenreeks 'Wolven op loopafstand'!

Bedoeling is zoveel mogelijk mensen correct te informeren over onze grootste predator. We starten telkens om 19u met een verrassende film over het enorme aanpassingsvermogen van de Europese wolf, om 20u gevolgd door een lezing over de opmars van de wolf in heel Europa. De wolvenfilm is een andere dan de film die tijdens de vorige lezingenreeks werd gedraaid. In Antwerpen wordt de voordracht verzorgd door wolvenkenner Leo Linnartz, medewerker van ARK Natuurontwikkeling. Voor alle andere locaties is zoogdierkenner Bernard De Wetter opnieuw de gastspreker; Bernard heeft zijn lezing aangepast aan de recentste evoluties.

Inschrijven: de deelnameprijs bedraagt 5 euro p.p. voor leden van Landschap vzw en 7 euro voor niet-leden. Vooraf inschrijven is een must, graag door een mailtje naar wolven@landschapvzw.be. Vervolgens mag je het deelnamebedrag overschrijven op rekening BE70 0688 9316 6125 (BIC = GKCCBEBB) van Landschap vzw met vermelding 'wolvenlezing + de locatie van de lezing + aantal leden en niet-leden'. Pas dan is je inschrijving definitief.

We verwachten je telkens **om 19u** in Beernem, Bierbeek, Mol, Geraardsbergen, Antwerpen, of Zutendaal! De Wolf (7, 8 of 9°) zal koud staan!

- **VRIJDAG 29 NOVEMBER - BEERNEM**

Bezoekerscentrum Provinciaal Domein Bulskampveld - Bulskampveld 9 - 8730 Beernem (te voet vanaf parking Drie Koningen)

- **ZATERDAG 30 NOVEMBER - BIERBEEK**

Polyzaal van CC De Borre - Speelpleinstraat 10 - 3360 Bierbeek

- **VRIJDAG 6 DECEMBER - MOL**

Auditorium Ecocentrum De Goren - Postelsesteenweg 71 - 2400 Mol

- **ZATERDAG 7 DECEMBER - GERAARDSBERGEN**

De Helix - Hoogvorst 2 - 9506 Grimminge

- **VRIJDAG 13 DECEMBER - ANTWERPEN**

Auditorium De Finale - Huis van de Sport - Boomgaardstraat 22 - 2600 Berchem

- **ZATERDAG 14 DECEMBER - ZUTENDAAL**

Auditorium De Lieteberg - Stalkerweg - 3690 Zutendaal

Je bent van harte welkom!

Contact voor alle activiteiten:

info@landschapvzw.be
of +32(0)495-32 53 30 (Jan Loos)

Met uitzondering van de foto-workshops, de wolvenlezingen en de expeditie in het Verdrongen Land van Saeftinghe, zijn alle activiteiten gratis voor leden van Landschapvzw. Niet-leden betalen 2,50 euro per persoon of 5 euro per gezin.

Kijk regelmatig op:

www.landschapvzw.be/activiteiten
www.facebook.com/landschapvzw
Er verschijnen vaak bijkomende data voor activiteiten.

ZONDAG 1 DECEMBER FOTOWORKSHOP IN DE MARIAPEEL

Speciaal voor de lezers van LANDSCHAP verzorgt natuurfotograaf Bob Luijks een boeiende fotoworkshop in de Mariapeel in Nederlands Limburg. We kijken naar de invloeden van het licht en zoeken interessante standpunten om de leegte te benadrukken. De grote uitdaging: begrippen als 'weids' en 'desolaat' proberen te vatten in beelden...

Afspraak: om 8u30 op het einde van de Zwarte Plakweg in 5966 RK America. Einde rond 12u30.

Deelname: normaal kost deze fotoworkshop € 40. Leden van Landschap vzw krijgen korting en betalen slechts € 30. Koffie en thee met wat lekkers zijn inbegrepen. Vooraf inschrijven is een must (max. 15 deelnemers). Graag via workshop@natuurportret.nl of +31(0)6-23340756 (Ellen Luijks).

ZONDAG 1 DECEMBER WANDELING IN DE MARIAPEEL

De Mariapeel vormt vrijwel één geheel met de aanpalende Deurnese Peel. Dit gebied van heide en vennen heeft een rijke ontginningsgeschiedenis... Welkom in het land van de turfstekers!

Afspraak: om 14u op de parkeerplaats van Staatsbosbeheer, op het einde van de weg Kamp Mariaveen in Evertsoord. Te bereiken via de Koolweg/Soemeersingel van Helenaveen naar Griendtsveen. Nabijgelegen adres voor GPS: Koolweg 36a, 5759 PX Helenaveen. Einde om 16u30.

ZONDAG 8 DECEMBER EXPEDITIE DOOR HET VERDRONKEN LAND VAN SAEFTINGHE

Het Verdronken Land van Saefthinghe is een uitgestrekt gebied van slikken en schorren langs de Westerschelde in Zeeuws-Vlaanderen (NL). Met zijn 3 200 hectare is Het Verdronken Land één van de belangrijkste schorregebieden van Nederland. Saefthinghe is bijzonder door zijn uitgestrektheid en zijn

natuur, maar ook omdat het een beeld geeft van het Zeeuwse oerland. Hier wandelen is een ware expeditie: baggeren door slijk en klauteren over geulen hoort er helemaal bij. Aansluitende, kniehoge laarzen en droge reservekledij zijn geen overbodige luxe! De ingeschreven deelnemers ontvangen nog extra instructies.

Afspraak: om 11u aan Bezoekerscentrum Saefthinghe, Emmaweg 4, 4568 PW Nieuw-Namen. Einde rond 15u. Voor en na de wandeling kan je het bezoekerscentrum ontdekken.

Deelname: exclusief voor leden, 10 euro per volwassene, 5 euro per kind tussen 10 en 15 jaar. Door de aard van het terrein is deze wandeling NIET geschikt voor kinderen onder 10 jaar en voor mensen die minder mobiel zijn. Max. 30 deelnemers. Graag vooraf inschrijven via activiteiten@landschapvzw.be of +32(0)495-32 53 30.

ZONDAG 15 DECEMBER WANDELING IN NATUURGEBIED SCHEPS

Het Vlaams natuurreservaat Scheps in Balen is het grootste aaneengesloten natuurgebied langs de bovenloop van de Grote Nete. De vallei is hier op haar breedst en de natuur op zijn mooist! Een unieke landschapswandeling door kletsnatte wildernisnatuur...

Afspraak: om 14u op de hoofdparking, Halflochtijk z/n in 2490 Balen. Vanuit het centrum van Balen richting Leopoldsburg; na 1,5 km sla je aan een kapel rechts de weg Schoor in. Vervolgens na 1 km schuin links de Sint-Odradastraat in. De tweede weg links is de Halflochtijk. Einde om 16u30.

ZATERDAG 21 EN ZONDAG 22 DECEMBER BEVERSAFARI IN DE DIJLEVALLEI

We gaan op zoek naar loop- en knaagsporen van bevers langs de Dijle. Onderweg kom je alles te weten de bever. Alle kinderen krijgen een heerlijke beverkoek en een beverbrevet.

Afspraak: telkens om 14u aan het kasteel van Neerijse, Lindenhoflaan 3 in 3040 Neerijse-Huldenberg. Einde om 16u30.

Wolf

Foto: Bob Luijks

Verdronken Land van Saefthinghe

Foto: Martin Steenhaut

ZONDAG 29 DECEMBER DIERSPORENWANDELING IN PROVINCIAAL DOMEIN PALINGBEEK

Onder leiding van gids Mario Manhaeve gaan we op zoek naar diersporen in het provinciaal domein de Palingbeek in Ieper. Je maakt kennis met lifetraps, sporenbuizen, trailcams en ander 'gereedschap' van een gedreven zoogdieronderzoeker.

Afspraak: om 14u op de parking van Bezoekerscentrum De Palingbeek, Vaartstraat 7, 8902 Zillebeke-Ieper. Einde om 16u30.

ZONDAG 12 JANUARI BEVERSAFARI IN BROEK DE NAEYER

Het Broek De Naeyer is een waterrijk natuurgebied in Willebroek. Dankzij natuurinrichting is het de nieuwe thuis van een stel bevers én het eerste gebied in Vlaanderen waar de otter opnieuw werd gespot. Onze wandeling langs de vogelrijke plassen wordt dus meteen ook een safari naar bever- en ottersporen! Alle kinderen krijgen een heerlijke beverkoek en een beverbrevet.

Afspraak: om 10u of om 14u (naar keuze) aan de ingang van het Provinciaal Groendomein Broek De Naeyer langs de Stuyvenbergbaan in 2830 Heindonk-Willebroek. Duur: telkens 2,5 uur.

ZONDAG 19 JANUARI FOTOWORKSHOP 'DE PEEL IN ZWART-WIT'

Speciaal voor de lezers van LANDSCHAP verzorgt natuurfotograaf Bob Luijks een boeiende workshop zwart-witfotografie in de Grote Peel in Nederlands Limburg.

Afspraak: om 9u aan Buitencentrum De Pelen, Moostdijk 15, 6035 RB Oospel-Nederweert (NL). Einde rond 14u.

Deelname: normaal kost deze fotoworkshop € 50. Leden van Landschap vzw krijgen korting en betalen slechts € 45. Koffie en thee met wat lekkers zijn inbegrepen. Vooraf inschrijven is een must (max. 12 deelnemers). Graag via workshop@natuurportret.nl of +31(0)6-23340756 (Ellen Luijks).

ZONDAG 26 JANUARI WINTERWANDELING OP DE CARTIERHEIDE

De Cartierheide is ruim 170 ha groot en ligt op het grondgebied van de Nederlandse gemeente Bladel, amper 3 km van de Belgische grens. Het centrale ven luistert naar de naam 'Pannegoor'. Doorheen de Cartierheide loopt het Dalems Stroompje; je vindt hier dan ook vochtige heide, berkenbroek en gageelstruweel. In de winter is het hier uitkijken naar klapeksters en blauwe kiekendieven!

Afspraak: om 13u45 op de parking van Gasthof De Kaasboerin, Eerselseweg 99, 2400 Mol-Postel of om 14u op de parking bij de Cartierheide (moeilijker te omschrijven). Einde om 16u30.

ZONDAG 2 FEBRUARI WANDELING IN HET DRONGENGOED

In het Meetjesland, op het grondgebied van Maldegem en Knesselare, ligt het grootste aaneengesloten bos- en natuurgebied van Oost-Vlaanderen: het Drongengoed-Maldegemveld. Met zijn 750 hectare bosoppervlakte is het Drongengoed een prettige uitzondering in deze bosarme provincie.

Afspraak: om 14u aan de Drongengoedhoeve, Drongengoedweg 9 in 9910 Ursel. Einde om 16u30.

ZONDAG 9 FEBRUARI WANDELING ROND HET SCHULENSMEER

In het Limburgse Lummen ligt een bijzonder ongerept stukje Demervallei. In het Schulensbroek waan je je haast in de polders, zo vlak en uitgestrekt is deze moerassige laagte waarin maar liefst vijf waterlopen samenvloeien. In het hart van het gebied ligt een enorme zandwinningsput, omgeven door hoge dijken; die fungeert als bufferbekken voor piekdebieten op de Demer. Het gebied is een paradijs voor watervogels!

Afspraak: om 14u aan bezoekerscentrum 't Vloot, Demerstraat 60, 3560 Linkhout-Lummen. Einde om 16u30.

De Grote Peel

Foto: Bob Luijks

Knabbelende bever

Foto: Erik Derycke

**Fiets en
Wandelbeurs**

De leukste beurs voor
fietsers en wandelaars!

FOTO: W.H. VAN ECK

za 18 en zo 19 januari 2014

Nekkerhal Mechelen

www.fietsenwandelbeursvlaanderen.be

- routes en bestemmingen, dichtbij en ver weg
- informatiemarkt en pelgrimspaviljoen
- outdoor materiaal, e-bikes en gps
- 250 exposanten, 60 informanten
- 60 workshops en beeldreportages
- 1 mega-fietsparcours

KORTING!

Leden van Landschap vzw
kunnen met korting de beurs
bezoeken.

Download je kortingsbon op
www.landschapvzw.be

FOTO: TIME VANHEE

Hôtel • Restaurant • Brasserie • Terras

Optimaal genieten in het hart van de Ardennen

Landschapsarrangement
Normaal 199,00 p.p.

nu vanaf **149,90** p.p.
voor leden en nieuwe
leden van Landschap vzw

2 nachten met ontbijtbuffet
1 wandelkaart
1 wandelinformatiesetje van de streek
1 informatieboekje van de streek
1 picknick
1 bezoek museum Gedinne
1 bezoek hertenmuseum, Domaine de Boiron
2 x aperitief van de streek
2 diners, 3-gangen met streekproducten
Gratis wifi, gratis parkeren, gratis gebruik van
strand Boiron

Prijzen op basis van:
Per persoon, 2 personen per kamer
Authentieke/standaard kamer
Exclusief toeristenbelasting € 0,75 per persoon per nacht
Toeslag weekendverblijf op vrijdag en of zondag:
€ 12,50 per persoon

Voor extra informatie en upgrades kunt u een
mail sturen naar:
info@domainedeboiron.com

Domaine

Rust

Natuur

Wij laten u graag kennis maken met deze unieke plaats in de Naamse Ardennen. Een plaats voor iedereen die van genieten houdt, het hele jaar door. Elk moment van het jaar heeft zijn unieke beleving. Hier kunt u genieten van het beste van België. De natuur, het water, het strand en lekker eten en drinken.

In de Naamse Ardennen liggen 2 unieke domeinen met Hotel of B&B. Bij Domaine de Boiron of Domaine du Petit Rot slaapt u op een Eazzzy bed. Wij noemen dat Ardeens slapen. Slapen in de natuur te midden van bos en water. Genieten van de ultieme rust.

In de omgeving van dit landgoed ligt een uitgestrekt, uniek stuk natuur: de hoogvlakte van Croix Scaille. Het is één van de mooiste natuurgebieden van België en de Lage Landen. Op de landgoederen van (U)Hotels komt het mooiste van de natuur tot uiting.

www.domainedeboiron.com
www.domainedupetitrot.com